

منتدى اقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com

سر يا زيني سما

حسن پيٽنجويٽي

چاپخانه [الارشاد] بغداد

منتدى إقرأ الثقافي

سہر بازیکى نہ ناسراو
چیرۆکیکە لە ناو دئی میژوووهوه

چیرۆك

سەربازىكى نەناسراو

چیرۆكىكە لە ناودى مىژوووە وە

حەسەن بىنجوونى

چایی به کهم

۱۴۰۵ ک - ۱۹۸۵ ز

چاپخانهی [ارشاد] - به بغداد

پيشه‌کي

ٺه و پروداوه سامناڪو دلته زبانه‌ي که له‌سده‌ي
چوارده‌يه‌مي زاييندا پروياندا ، ه هرگيز ميروو
به‌خويوه نه‌ديوه و له‌وانه‌يه به‌خويشي يه‌وه نه‌بينئ . . .

چه‌نده‌ها وولات ويران‌کرا ! . چه‌ند ته‌ختي شاهان
سهره‌ولتير کرا ! . . . چه‌نده‌ها زانستگا خاپورکرا !
چه‌نده‌ها کتيبخانه‌ سوتتيرا ! هه‌زاره‌ها زانا خنکيترا !
جوگه‌له‌ي خونين له‌چه‌نده‌ها ولانه‌وه هه‌لبه‌سترا !

باشايه‌تي « خه‌لافه‌ت » عه‌پاسي له‌په‌گ و پريشه‌دا
هه‌لکيترا ، به‌ خنکاندني « مستعصم بالله » ي دوا پاشاي
ٺه‌و بنه‌ماله‌يه . . .

ٺه‌گه‌ر عه‌قيده‌ي ئيسلامي خاوه‌ني هتيزي به‌رگري و
خوپراگرتن نه‌بوایه . . . ٺه‌و هتيزه‌شي له‌هتيزي داگير

ڪهڙو ويرانڪهڙو ، به تون اتر و گهرو تر نه بوايه ..
 ته نيا ٿم پرووداوه سامناڪه بهس بوو ، پوءِ له خشاندين و لهق
 بووني بيرو باوه پ له دل و دهرووني خه لکيدا .. له گهل
 ٿه ودا ٿم ٿينه تواني به هوي چهنده ه ا سهربازي
 نه ناسراوه وه سهرڪه وٽ به سهر دوزمناياو خوي بکوئي
 پوڏل و دهروونيان و مل ڪه چيان بڪات پوءِ په پرهوي
 بهرنامه ڪهي ..

ٿه و مهغولي ڪه جي هاني پر ڪرديو له بيم و ترس و
 سوياي بي ژماره يان هه ميهه له سهرڪه و تندا بوو . وه
 له هه موو هير شيڪياندا باقه گولي سهرڪه و تيان له سهرده نا
 .. ٿالم ڪاهدا ڪه هه موو نه ته وه کان به تاريخه شهوي
 پرووداوه دلته زينه کان دا پوئرا بوون .. ٿم ٿينه تواني
 مهغول ٽيڪ شڪيت له باره ي بيرو باوه پره وه ..

ٽيمه ي مو سلمانيش ، ٿه مرڻ له هه موو پوڙيڪ زياتر
 پيوستمان به وه هه يه له پرووداوه ڪاني ميڙو و دهرز
 وه رگزين ، وه دمست به و چه ڪه به ڪاره وه بگزين ، ڪه

له پوډونکي ناهه مواري وادا يارمه تي داین و چا که یه آی
زور گوره ی له گه ل کردین ، که هیچ جوره چه ک
سویایه کی مهشق دراو فریامان نه کهوت . .

چند جیگه ی خویه تی ناوړی له و ناینه بده ینه و دو
بیکینه پربازی زیانمان که بهر درونده ترین سویدا
سه ری خستین و زالی کردین ، که به شپوه ی
له شکر که شی ، زور به ناهه مواری له بهرام به ریه و
تیشکاین !!

چند پیوستان به و ناینه هیه ، که هه میسه هو ی
سه به رزیمان بووه . . وه هرکات پرووداوی پوژگار
که لبه ی لی سوی بین و دیانه جیره ی لی کردین و چاوی
لی زه ق کردینه و فریامان که و تووه !!

خوا له هومره ی کوپی خه قتاب پازی بی که
فهرمووی : • بی گومان تیوه له هه موکس ، سوکو و پسوا
تربوون ، خوا به هو ی نیسلامه و سه به رزی بی دان . .
هه رچند بتانه وی به هو ی شتیکی تر جگه له نیسلام
سه به رزین ، خوا زه لیل و پسوا تر تان ده کات . .

ئەم چىرۆكەش پرووداۋىكى واقىيە يەو ھەلتىنجر اوۋى
 ناودلى مىز و و دەرى دەخات ئەم ئىسلامە لە بەرامبەر
 ھەموو گەردە لوول و پەشە باي بەھىزى دوزمانيا چەند
 خۆگروچىرە ۰۰ و دەورى چەند زانا يەك پىشان دەدات
 كە وەك سەربازى نەئاسراو لە پىناويا تىكۆشاۋن و گيان و
 مالىان بۆ بەخت كىر و وە بى ئەو مى چاۋد پروانى پاداشت بن
 لە ھىچ كەسنىك جگە لەخوا ۰۰

جا وامنىش ئەم چىرۆكەم يىش كەش كىر بە
 خويندە وارانى تازە بى گە يىشتو تا ھەول و كۆشى
 موسلمانانان لە يىش چاۋ بى ۰۰ و ئەودش خالى بىن كە خوا
 ئەيە وى ئەم ئاينەى خۆى پايدار كات و بىھىلتە وە ،
 ھەر چەند ھىرش و شە پۆلى دوزمانى ، فراوان و گەوردە بى
 ۰۰ وە ھەر كەس ھەولى بۆنەدا خۆى زىان دە كات چونكە
 لە جىگايە كى ترو شوئىكى ترە وە خوا كۆمە ئىك تامادە
 دە كات ھەولى بۆدەن و بىگە يەنن بەخەلكى تر ۰۰

ئەو تە قورئان دەفەرموئى : [وان تىلوا يىستىدل

• قوما غير کم ثم لا يكون أمثالکم [سووره تي محمد / ۴۰]
واته : ته گهر نيوه پشت بکونه بهرنامه ی خوا ، نه و
باو په له دلی میلله تکی ترا دروست ده کات ، نینجا وه ک
نیوښ نابن له بی گویدا ••

هیوادارم سوودی هه بی بو خوښه رانی به پیزو
نیر داوای سهر که ووتتان بوډه کهم له په روه رد گاری

• مه زن

نووسهر

سەرچاوه میژووویه کان

- ۱ - البداية والنهاية • اسماعيل ابو الفداء ابن الكثير
• ۱۳۰۰ - ۱۳۷۲
- ۲ - تاريخ الكامل • عز الدين ابوالحسن على ابن الاثير
• ۱۱۶۰ - ۱۲۳۴
- ۳ - معجم البلدان • ياقوت الحموي ۱۱۷۹ - ۱۲۲۹
- ۴ - الحوادث الجامعة في اعيان المئة السابعة • ابن
القطي •
- ۵ - تاريخ الاسلام السياسي • سيرتوماس آرنولد •
- ۶ - الدعوة الى الاسلام • سيرتوماس آرنولد •
- ۷ - بوشيوهى داپشتنى چيروكه كه سوود ودرگيراوه
له كتيبي [الدين الحق] •

ساینی ئیسلام

سیرتۆماس نارنۆلد ، ده ئیت :

« . . . به لām نه گهل ئهم مه موو کۆسپو ته گه رانه دا
مه غۆلو هۆزه به ربه رى به کان گه ردن که چى ئاینى نه و
که له موسلمانانه بوون که له ژیرپى خۆيانا
تلیغاند بوون یانه وه و زه لیلان کرد بوون . . .
ده بی زۆر له لایه نگرانی ییغه مبه ر له و ناوه دا
مه بووی و به درتزی و پانی وولانی مه غۆلدا بلاوه یان
کرد بی و - به نه تى تیکۆشاین بو راکیشانی نه و کافرانه
بو ناو ئاینى ئیسلام . . . »

له کتیبى « میژووی پامیاری ئیسلام »

به رگى ۴ لایه ره ۱۵۳

سىپاردەيەكى قورس و گران ••

خەرىك بوو كاروانە كە لە سنوورى وولانى بوخارا
تېدەپەپى و پىي دەنايە ناو دەشتى بانو بۆپى ئامىاي
ناوہ پاستوہ •• ماموستا ھەلوئىستەيە كى كىردو ئاوپوپىكى
دايەوہ بەلای ھاوہ ئە قوتايە كانيەوہ • بەقوولى
سدرنجى دان و گوتى :

براىان ، باش بزائى و ئىتان پوونىت •• ئىمە بۆيە
مال و مىدال و نىشمان و كەس و كارى خۇمان
جى ھىستوہ •• وە ئەم دەشت و دۆل و قەدپال و چىو
كوتىرە پىنگايانە دەگرىنەبەر •• تائەركى سەرشانمان
بەرامبەر ئايە كەمان بەجى بىن و بەو جۆرەي كە خوا
داوامان لى دەكات دەستى خەلكى بگرىن و پىنمونيان
بكەين بو ئايى پىرۆزى ئىسلام و پىنگاي پاستيان
بىشاندەين ••

ھەر وەك دەزانن ئىمە بو كپىن و فروشتن و كەلوپەلى

بازرگانی نه هاتوین ، هەرچه ند ئه م کاری بازرگانی یه مان
کردۆته سه رپۆشی بو مه بهسته پرۆزه که مان .. هه رو دک
گوتم : مه بهسته که شمان گه یاندنی ئیسلامه و پرده زامه ندی
خوا ..

له م کاته دا مامۆستا که مینک بێ ده نگ بوو .. دلی
پر بوو بوو ، فرمیسک له سه چاوه کاتیا فه تیس بوو بوو !!
ئینجا هاته فه سه و گوتی : برایان ، شتیک هات به خه یالما
بیم خۆشه یتان بلیم ...

هاوه له کانی به یه که ده نگ گوتیان : فه ره موو ..
مامۆستا گوتی : برایان ، بیه بو ناو گه لیکه هه ژارو
ساویلکه و بێ ده سه لات ناچین !! به لکو بو ناو میلله تیک
ده چین که ناو باتگیان ده ر کردووه به زبری و دپی و هیزو
ده سه لات و سوپای بێ ژمار !!

هه رو هه که ده زانن مه غۆل ئه و میلله ته یه که لافاوی

لهشکری بیسنووریان چهندهها شاری موسلمانانی
ویرانکرد . . . پوئشیری و شارستانه تیان لهناو برد . . .
ههزارهها باخو باخاتیان سارا کل کرد !! کۆشک و تهلاره
نایابه کانیان ویرانکردو کردیانه کهلاوه . . .

ماموستا فرمیشکی قهتیس بووی بو پانه گیراو بهسه ر
گۆناکانیا هاته خواره ووهو پیشه ته نکه کهی ته پر کرد . . . به
دهنگیکی گرو به دلئی پر وه . . .

کونی : سوبای مهغۆل هیمستا له کوشتن و برینی
خه لکی و ویرانکردنی شاری [ههرات] نه بوو بوونه ووه
جیان نه هیشتبوو ، به شیکتریان له شاره کانی ترا
قه سا بخانه یان دانا بوو . . . نهواته له شاری [ههرات] هدا
مابوونه ووه ، نهواته بوون که له به ناگاکاندا خو یان
شارد بووه . . .

بهلام نهواته ی که له دهست مردنی جهنمی پژگاریان
بوو بوو ، و نه بی له دهست ئیش و تازاری که زنده ی خه و
خهفت قوتار بووبن !! کاتیج که به ناو شارا که پران ته نیا

مالی وزیرانکراو وزنی سگهدلدراو و مندال و پساوی
سه برپاوی مه لوکراویان دی !! نه تماشای خویشیان
ده کرد زماره یان له چل کهس تینا پهری !!

لیان حالی بوو نهو شماره ی که زماردی دانیشتونایی
سه دو په نجا هزار کهس بوو ، ته نیا تم چل کهسه ی
لی ده رچووه !! نه و نه بی که بگرین به سر که لاوه ی
شاره که یاناو نهو هموو مروڅه سه برپاوو کوزراوانه دا ،
هیچی تریان له ده ست نه هات !! چونکه ترس و بیم
هموو ده ریکی ده روونیایی دا گیر کرد بوو !!

ماموستاو هاوه له کانی به جارئی ده ستیان کرده گریان ،
له تکه و تنوکی فرمبسکی سه رگونای نه وانه وه ، هست
به وه ده کرد که پرق و کینه دلی گستوون !! به لکو نه وه ت
ده بینی له قوولایی دلیانا ناره زووی فراوانی
توله سه ندنه و یان له جمو جولدا یه و به لام ریگه ی
ده رچوونی نی به !! چونکه هموو یان ده یانزانی کاری
توله سه ندنه وه له م کانه دا بی سوودو بی هووده یه . .
به کیک له قوتایه کان گوتی : ماموستاگان ، بوچی

ئەو مان لە یادچوووە چی کرا بەشارە کە ی خۆمان ، شاری
 [بوخارا] ؟ ئەو شارە ی کە بەدریزایی پوژگار جینگای
 زانایان و لەخواترسان بوو ؟ . ئیمە باش بۆیان گیراوینەووە
 کە مەغۆل مزگەوتەکانیان کردین بەتەویلە ی
 وولآخەکانیان و قورئانەکانیان دراندین و خستیانە ژیرپیی
 وولآخەکانیانەووە . . . وە شارە کە یان لەگەڵ خاکا
 یە کسان کردین !!

یەکیکی تریان کە فرمیسک لەچاویا قەتیس بوو بوو ،
 بە هەنسکدانەووە دەستی بەقسە کردو گوتی : وەنەبئی
 شارەکانی تر لە شارە کە ی ئیمە باشتر بووین . . . بۆچ
 لەیادمان چوووەتەووە کە چیان کرد بە [بەلخ] و
 [سەمەر قەند] و شارە گەورەکانی تر کە قیلە ی زانست و
 زانیاری بوون ، وە لەهەموو لایە کەووە بۆ قیربوونی
 زانیاری خەلکی پۆل ، پۆل پرووی تێدە کردن ؟؟

مامۆستا و قوتابێ کانی هاوئەلی ماووە یە ک ماتەمینی و
 بێدەنگی پرووی تێ کردن . . . بەلام دڵ و دەروونیان وە ک
 سەماوەر بە رِق و کینە هاتبووە جۆش ، لەم کاتەدا مامۆستا

لهی دەرروونی ئەوانی بەخەفەت بێنەدار تر کردو
وتی :

[ئیمام فەخرەدین] بە نووسراوە کەمی خۆی
بوایویەتی دیمەنی دلتەزینی شاری بەغدامان پێشان بەدات
•• لە کەل ئەوە شدا کە نەیتوانیوە هەموو شتی ک
بزووسی ، چونکە لە ژێر دەسەلاتی زەبرو زۆری دەولەتی
مەغۆلدا بوو ، بەم چەند وو شەیه پوو داوە کە
باس دەکات و دەلی : « کوشتاریکی فراوان ، تالان و
پرویه کی زۆر ، ئەتک کردنیکی بی داد ، کورته یه کی
بسته کهی دلتەزینه ، دەبی باسکردنی بەدریزی چون
بیت ؟ » ••

قوتابیه ک که کرده وه کانی مهغول دل برینداری
کردبوو ، ههستایه سه رپی و به دریزی باسی کاول کردنی
بهغدا ی کردو گوتی : « چل پوژ شمشیری مهغول له
دروینهی گهردنی دانیشتوانی شاری بهغدادا بوو ••
لە ماوه یه دا چی بهردهست کهوت تالان کرا •• زانایانی
زۆریان له ناو برد •• هه لگری قورئان و پیش نوژی

زۆریان کوشت .. مزگوت و قوتابخانه كان نوئزگه رو
قوتابیان نه ما .. شاره که بووه که لاوه یه کی پان و پوپر ..
کهسی تیا نه ما هه ندیکی کهم لاژگ و گه لور نه بی ، .

قوتابییه که بهرده و ام بوو له سه ر باسه که و گوتی :
» کوژرا و له ریگاو باندا مه لۆ کرابوون .. کاتی جاپدرا :
نیر کهس ناکوژری مه ترسن بیته دهره وه .. شه وه ی
له ناو گژو گیاو بیرو گوپستان و ژیرزه مین و په نا ئا کاند
هاتسه دهره وه .. ده تگوت مردووی گوپستان و
گوپه و شاردراون ، برابرای لی تیک ده چوو .. زۆریان
یه کریان نه ده ناسی یه وه .. ینجا نه خووشی به که ره نتو
که وته دروینه .. هه وای ناوشار گۆرا .. درم و په نا
بلا و بوونه وه تاکه یه کیش له م دروینه یه پزگاری
بوو !! ، .

ماته مینی و بی ده نگی کۆپه که ی داگرت .. مامۆستا
سه ری بهرز کرده وه و گوتی : برایان ، پوواری دیجله
که هه زاره ها میل له ئیمه وه دووره ، وه ک شه و ئیستاش

سېن وشە پۇرپات بۇشارى بەغداو دانىشتوانى و بەبالاى
سەو ھەموو زانستگاۋ زانىارى يەدا بخوئىنى كە لەكىسى
مروفايەتى چوو !! ئەو پوو بارە ماوەى چەند پۆزىك بە
مەرەكەبى كىتپ پەش بوو وەك ئەو لە پرسەدابى و
باركى پەشى پۇشىبى بۆ ئەو ھەموو كىتە زانىارى يانەى

دران بە دەم ئاوەووە ، مروفايەتى لىان بى بەش بوو !!
ئىنجا مامۇستا ھەناسە يەكى ساردى ھەلگىشاۋ گوتى:

ئەو مېزوونووسەى مېزووى پووداۋى جىھانى ئىسلامى
دەنووسىتەووە ، پەنجىكى زۆر دەكېشى و ئازارى باش
دەچىزى ، لەكاتىكا ئەو نەگەتى بە گەورانە تۆمادەكات ،
كە بەسەر خەلكى موسلمان و وولانە ئىسلامى يەكاندا
ھاتون ۰۰ گەر ئارەزووتان لىە گوتى لە [ياقووتى
ھەمەوى] بگرن ، چۆن خەم و پەژارەى زۆرى خۆى
بەرامبەر بەو نەگەتى بە دەردە برى ؟ كاتى كە شارى
ئاوودان بە كىتخانەى [مەرۋ] ى جى ھىشتووە دەلى :
« انا لله وانا اليه راجعون » بۆ ئەو پووداۋەى كە
بشت شكىتەرۋ تەمەن تىكدەرۋ قۇل ووردكەرۋ ساما

پیر کەرو کاکلەهی دڵ پڤیتەر و دەروون پەشکەر و جەرگ
سووتینەر بوو !! ، ،

ئەمە قسەمی یەکیکە کە بەچاوی خۆی دیویەتی و
لەشاری [مەر و] هەلەتووە بۆشاری [موصل] و لەوی
خۆی گرتۆتەو ، گوئی بۆگرن بزانی چۆن باسی
خۆیتان بۆ دەگیریتەو ؟! کە دەلی :

•• ئیتر لەو کاتەدا پاشاکان پاشە و پاشی هەلەتانی
بەشە و دەپۆشتن ، تا بگەنە شویتیک دڵ تۆقرەمی تیا
بگری و پشوو بەدن ، هیننی و ئاسایشی لە دەست چوو
بە دەست بێن •• ها لێرە و لەوی تاگەشتن •• پاش
پەنج و زانیکی زۆر لەنماری [موصل] خۆیان
گرتەو •• ،

مامۆستا [جمال الدین] درێزەیدا بەباسە کە و
پووی کردە هاو ئە خەفەت بارە کانی و گوئی : لەم
سەرزەوی یەدا هیچ کەسیک نییە ئەم پووداوە سامناک و
دلتەزینەرە بیستی و لەداخا مووی لەشی وەک نەشتەر

راست نه بته و ده ويستی له شی گرز نه بیټ !!
 زانای میژوونووسی به ناوبانگ [ابن الاثیر]
 هه مان حالته تی تووش بووه که باسی ئه و هیرشه
 دپوندانه یه ی مه غۆلی کردوه .. بۆیه گوتویه تی :
 « چهنده سائیک پشتم کرده نووسین و باس کردنی
 نه م پرووداوه ، چونکه نه و نه ده لام گه وره بوو ، نازارم
 ده چه شت ، رقم له باس کردنی بوو ، دوودل بووم ..
 باسی بکه م؟ باسی نه که م؟ ناهه قم نه بوو ،
 کئی ده توانی کۆس که وتی موسلمانان بنووسیت ؟ کئی
 نه و باسه ی لانا سانه ؟ خۆزگا دایکم منی نه بوایه !
 ههروه که حه زره تی مریه م فه رموی : [« خۆزگا پیش
 نه م پرووداوه بمر دمایه و له بیر بچوو مایه و له یادی که سدا
 نه مامایه ، « خۆ وه لّلامی ئه و پرووداوه ، نه و نه ده
 ناهه موارو به لایه کی نه و نه ده گه وره بوو ، نه شه و گار
 شتی وای به خۆ یه وه دیوه ، نه پرۆزگار !! ئیش و
 نازاره که ی بۆ هه موو که س بوو به تایبه ت بۆ موسلمانان !!
 هه رکه س بلیت : له و پرۆزده خوا ئاده میزادی

دروست کردووہ تانہ مپوؤ ، مروفاہتی بہ لای وای توش
 نہ ہاتووہ پاست دہ کات ۰۰ لہ ہیج کئیکی میژودا ،
 نہک پرووداوی وا بہ لکو نزیک لہم پرووداوشی تیا تو مار
 نہ کراوہ ۰۰ گورہ ترین پروودا کہ باس کراہیت ،
 نہوہیہ : کہ [بہختہ نہصر = بخت النصر]
 بہنی ئیسراہیلی بہ کانی زور کوشتووہ و شاری ئورپہ نیمی
 ویران کردووہ ۰۰ بہ لآم کوزراوی موسلمانان لہ ہر
 شاریکدا بہدستی مہ غول بہ قہد ژمارہی ہموو
 بہنی ئیسراہیلی بہ کان بووہ ، وہ تہ نیا شاریکی موسلمانان
 کہ نہو لہ عنہ تیانہ ویرانیان کرد چہند نہوہ ندهی شاری
 [ئورشہ لیم = بہیتول مہ قدیس = بیت المقدس]
 بووہ !! ہیوام وایہ ہہ تاہہ تاہہ ئادہ میزاد وینہی نہم
 پرووداوہ بہ خویہوہ نہہینی ۰۰ «

مامؤستا بہ بیری تیزی خوی ہستی کرد کہ چہند
 برساریک دیت بہ دلئی ہاوہ لہ کانیا ، بویہ گوتی : بہ لئی
 برایان ، نیمہ ناتوانین بہ شیوہی بہ کارہینانی چہک بہ آزی
 نہو سربا زورو فراوانہدا بچین ۰۰ بگرہ بہ خہ یالیش نہو

کاره مان بو نه نجام نادریت ، به لام تیمه ده توانین کاریتک
 نه نجام بدهین ، که سوپای گوره ی عه بیاسی بوی نه کرا ۰۰
 نه کهر تیمه به ژیری و هوشیاری به وه بجولینه وه ؛
 چه کینکمان بییه باشتین چه که و له ناهه موارتین کاتا
 فریامان ده که ویت ، نه ویش ته نیا چه کی بیرو باوه په !!
 کوومه له قوتاییه که واقیان وورما لهم قسه یه ی
 ماموستا ، چونکه وولاتی حقویان و وولاتی دراوستیکانیان که
 ویران و کاول کرا ، وه نه وه هموو خه لکه ی که کوزراو
 ناواره کرا ، وولاتی موسلمانان بوو ۰۰ وه نه وه خه لکه ش
 موسلمان بوون !!

بویه ماموستا به شوین قسه که یا پرؤیشت و گوتی :
 برایان ، واققان وورنه میتی له قسه کانم ۰۰ چونکه ده زانم
 ده لیم چی ؟! من ده توانم دلناتان بکه م : هه رچند مه غؤل
 موسلمانانیان تیکشکان به لام ناتوانن هه رگیز نیسلام
 تیکشکینن ۰۰ هه رچند توانیان مزگه وته کان بر وخینن و
 نه وه ی مایه وه بیکه نه ته ویله ، هه رچند شهل و کویرم

ناپارایزم په نایان برده بهر کوشتن و برین ، هر چه ند
توانیان کړی بلیسه ی ئیسلام کزبکن ، به لام نه یا توانی و
هیچ هیزیک نیه بتوانی به ته وای بیکوزینته وه و له ناوی
•• بات

ته گهر مه غوله کان توانیان سهرکه ون و شار د کان
بگرن ، هوی ته وه بوو موسلمانان کان موسلمانان
پراسته قینه نه بوون •• چونکه ته گهر هلس و کهوتیان به
پنی ئیسلام بوايه خو یان ناماده ده کردو پیش ته ودی ته وان
هیرش بینن ته مان هیرشیان ده برده سهریان ، ته و کاته
خه یالی سهرکه شی یان له دلا درده کردن •• زیاده وه
له باره ی ئیسلامیسه وه شاره زایان ده کردن ••

ماموستا سهرکی باداو له قوولایی هه ناویسه وه
هه ناسیه کی ساردی هه لکینا که پر بوو له تالای ناو
ده روونی و گوتی : هه موو یه کیک له ئیوه بیستویه تی و
ده زانیت موسلمانانان ته و سهرده مه ، چون خرویان دابووه
هه و او هه و س و پرابواردن و باوش کردن به دنیا دا !! نایا
ئیسلام به وه پازی یه ؟

ههوه بزاین ههه میلیه نیک پرقی بیت له ، مردن له پیناوی
 خواداو به خه یالی خۆی بو که مینک پابواردن ، زیانی
 دنیای پسی خوشییت ، ههوه نه گهر بمییت ، ده بیی
 پابواردنه که ی له کیس بچیت و به سه رشوپی و پرسوایش
 بزی ، ههروهه واقیع یشمانی داین . .

تیمه ده توانین بلین : پوخانی پاشا « خلیفه » ی
 عه بپاسی له به غدا پوخانی ئیسلامه ؟ خۆ هه موو ده زانین
 کاتی مه غۆل ده وری به غدا ی دا ، پاشای به ناو خلیفه
 له کوپی به زوم و پهباردنا بوو هیچ گونی بی نه دا
 تا گۆرانی بیژه که ی به رده می تیریکی بهر که وت و کوژرا !!

یه کیک له قوتایان به داخو خه فه ته وه گوتی : خوا
 که ویستی فه زاو قه ده ری خۆی بیته دی ، هۆشیاران
 بی هۆش ده بن . . نه گینا مروف شتی وا ده بیستی
 هه ر ناتوانی باوه پ بکات . . له مامۆستا یه کم بیست ده یگوت :
 « ته تاره کان گه مارۆی کۆشکی « خلیفه ! » یان دا بوو ،
 له هه موو لایه که وه تیره بارانیان ده کرد . . تا که نیزه کیک

که له بهر دهم د خه لینه ! دا یاری ده کړدو ده په تیا په
پنکه نین ، کوژراو تیریک له په نجه روه هات و دای
له سردلی ، !! ۰۰

ماموستا به دده نگیکی بی له داخو خه فته وه گوتی :
هه گهر ماوه بدرایه به موسلمانان به ویستی خو یان پشه و
هه لیزین ، به و جوړه ی که ویستی نیسلامه ، ناویان
لی نه ده قهوما !! و سه ر کرده و پشه وایه کیان هه لده بژارد
وهک [مظفر قطز] لی هاتو بی و دست به نیسلامه وه
گری و له داستانی « ملحه » [عین جالوت] دا دوزمن
شکین بی ۰۰

برایان ، نه و مه غولانه ی که وولاتی نیمه بیان
دا گیر کرد ، به هوی باوه پی به وی چه ند زانایه کی
له خوا تر سه وه توانرا دل و دهر و نیان دا گیر بکری و
له عه قیده ی بت به رستی پاک بکری ته وه و له جیکه یا عه قیده ی
نیسلامی بنیتری ۰۰ پؤل پؤل موسلمان بوون و سه رایان
بو نیسلام دانه واند ، باش نه وه ی که سه رزه وی سه ری
بودانه واندنو به سه ر هه موو کوسیتکدا زال بوون ۰۰

ئەگەر ئىمە بەھۆى ئىسلامەو ، لەوولائى خۆماندا
بەسەر مەغۇلدا زال بووين و سەرکەوتىن ، ئەوا نەپرۆ
دەچىنە ئاۋ جەرگەى خاکیانەو و لەگەلپانا دەجەنگىن ،
ئەك بەجەك بەلکو بەعەقیدەو بىر ویاوەر !!

بى گومان لەم بارەو ۋمارە یەکی زۆر لەوانەى
سەر و مالیان لەپتاوی خسودا بەخت کردوو ، یتشمان
کەوتوون و داواى موصلمان بوونان لى کردوون . . بەلام
ئەو سەرکەوتنە پىوستەیان دەستگىر نەبوو . .
مامۆستا ماو یەك بى دەنگ بو . .

قوتابیانى هاو لى بواریکی گونجاویان بو هەلکەوت ،
تاھەندىك لەو پرسیارە زۆرانە دەرپەرن کسە دىت بو
مىشکبان ، لە بارەى سوودى ئەم بانگەوازە لەسەر خۆیەى
کە مامۆستا دەپەوئىت ئىنجامى بەدات . . خۆ ئەم بانگەوازە
ئەم ئىبۆمە چەند جارێك پرووى داو و جار لەداواى جار
سەر نەگەوتوو . . بۆیە یەکیکیان گوتى :

بى گومان هەندى لەباشاکانى وولائى [جەغىسای] لە

ئاسیای ناوه پاستا موسلمان بوون - ئەو وولاتە ی که تیمه
 پوی تیده کهین - بەلام موسلمان بوونان هیچ سوودیکێ
 نه بوو . . ئەو بوو [بەره که خان] که دایکی بەشیری
 ئیسلام گۆشی کرد بوو ، زۆری نه خایاند له پاشایه تی
 لایان برد . . وه ههروه ها [بوراق خان] یس که
 له دوا پوژد کانی ته مه نیا موسلمان بوو . . له ناو مه غولدا
 موسلمان بوونه که ی شوینه واریکی وای نه بوو . . بگره
 که خۆشی مرد به پئی یاسای ئیسلام نه نرایه گۆر . .
 به لکو به پئی نه زینی بت به رستی خویان ناشتیان . . وه ئەو
 ژماره که مهش که له گەل خویا موسلمان بوو بوون پاش
 مردنی ئەو له ئاینی ئیسلام هه لگه پانه وه بوونه وه به
 بت به رست !!

وه ههروه ها [ته رماشین] که هه و ئیکێ زۆری دا بو
 بلاو کرد نه وه ی ئیسلام له ناو خزمه کانی خویا ، زۆری
 نه خایاند له سه ر ته ختی شاهی هینایانه خواره وه . .
 موسلمانه کانیس به دهستی [بوژان] به خراپترین شیوه
 چه وسیترا نه وه !!

له گهڻ ٿو هدا ڪه وولائي [جهنگاي] پارچه ،
پارچه بووهو بووهه ڇهنڊ وولائيڪ و گهوره ترين
پارچه يان وولائي [ڪاشغر] ه ، تا ٿي ستاش موسلماناني
يا ده چوسينريته وه !!

ٿم قوتابيه ته نيا به سه رهانه ڪهي ٿي پراهه وه ، بي
ٿوهي به ته واوي مه به سته ڪهي پروون بڪاته وه ..

ماموستا به نه نفس بي دهنگ بوو ، تاماوهي
هاوه له ڪاني بدات پاي خوڻان ده رپون له بارهه ٿم
مه نڪاوهي ڪه ده يانه وي بينن ، قسه ڪاني ٿم قوتابيهي
بي پراست بوو .. له وانه به ته واني ترين شتي وا
بي ده خه يالاناو به لام شهرم نه به ٿي ده ري پرن .. بويه
له پيو ستي زاني بوڻان پروون بڪاته وه و پٿان بلڻي :
نيشانه لالا ٿيمه له وه لانه خوڻان ده پاريزين ، ڪه
نه وانه ي پٿس ٿيمه تووشه هاتوون ، به لڪو به يارمه تي خوا
توانين ٿه رڪي سه رشانمان به پٿي خوازي خوڻان
ه جي بينن ..

ئىنجا گوتى : زۆر به ووردى له هۆى سەرفەكەوتى
ئەوان كۆلۆمەتەو . . گەشتوومەتە ئەم ئەنجامە : ئەو
پاشايانە كە موسلمان بوون و سەرنەكەوتوون ، تەنيا خۆيان
موسلمان بوون و وەزيران و فەرماندە سوپايەكەيان
موسلمان نەبوون ، لەبەرئەو لەكاتى تەنگانەدا يارمەتەيان
نەداوون . .

لەبەرئەو ئىمە لەم سەفەردا تابتوانىن پەيوەندى
دەكەين بەئەمىرو فەرماندەكەنى سوپاوە ، ئىش ئەو
پەيوەندى بکەين بە پاشاوە ، ئەگەر وامان کرد کارەكەمان
بۆئاسان دەبێت . . ئىنشائەللا . .

برايان ، بۆيە ئەم هەلۆستەيەمان کرد تا بەم جۆرە
كە بۆم باس كردن لىتان پوون بێت ، ئەم كارەى ئىمە
كارىكى ئاساننى يە ، وە ئەوئەش بزائن كە دەچىن بۆ
[كاشغەر] دەچىن بۆناو چ مىللەتەك ؟!

قوتاياننى هاوئەلى هەموو بەجارتەك گوتيان : ئىمە
پەيمانمان داوە سەر و ماڵمان لە ئىناوى خوادا بەخت كەين ،
ود ئەگەر پرسیارتەكشمان كردبێ ، هەسۆى ئەو بوو

انتزین پینگه هه لبرترین بو نه نجامدانی مه بهسته که مان ۰۰
 ماموستاش هندی دوعای خیری بو کردن و گوتی :
 برابان ، ده بی له هیمه تی به رزی خوتان یارمه تی
 و در کرن بو پوچوون له م کاره گرنگ و گرانه دا ، مادام
 له پنگه ی خوادا بی له هیچ شتی مه ترسن ، یشه واتان
 هه همیشه دلسوزی بیت بوخووا ۰۰ چونکه دلسوزی
 له هه کاریکا بیت ناسانی ده کات ۰۰

له هه موو بارو دوخیکدا یادی خواتان له بیرنه چیت ۰۰
 و لکنه و خاوه ن باوه پرانه بن که خوا له باره یانه وه
 ده فهرموئی : « رجال لا تلهیهم تجارة ولا بیع عن ذکر
 الله » النور / ۳۷ واته : ئه و خاوه ن باوه رانه ییاوانیکن
 بازارگانی و کرین و فروشتن یادی خویان له بیرنابات وه ۰۰
 هه همیشه چاودیری دلان بکن ، واهه ست بکن
 له هه رکوی بن خواتان له گه له و چاودیرتانه « ونحسن
 افراب الیه من جبل الورید » ت / ۱۶ خوا ده فهرموئی :
 ۰۰ له په گئی بناگویی لی ی نزدیکترین ۰۰
 له هه موو کرده وه یه کتانا درووشتان ئه مه بی

• خوايه ، تۆمان مه بهسته و پره زامه ندى تۆمان ده وئى ، ••

له سه ر به ره كه تى خوا ، با پرينكه وين ••

مامۆستا جمال الدين له گه ل هاوه له كانيا سواروو لآخه كانيان
بوون و ئاوزه نگیان ليدا •• به ده شت و دۆل و شیوو نشیوو
شاخ و لاپالدا ده پویشتن ، به ره و [کاشغهر] پریان
گرته بهر ••

بۆ پره زامه ندى خوا پيش بر کيان ده کرد ••
ئاله محاله ته شدا قوتايان نه ده بيان به کار ده هتيا •• نه گهر
یه کيان به هوى و و لآخه كه يه وه پيش مامۆستای
بكه وتايه ، گورج لغاوه كه ی تونده کردو نه يده ويست
له مامۆستای پيشكه وئت !!

چه ندر پۆژيک به رده وام چۆل و بيابان و دۆل
ساخيان برى وه كه نه وه له گه ل کاتدا پيش بر کيى بکه ن ••
چونکه موسلمان له ژيانيا ، نابى هيج هه لئک له کيس بدات ••

بەرەپوړووی ده چین باشتترین به لگه یه بو پراستی
قسه کانم ۰۰

یه کیک له هاووله کانی گوتی : به لئی ما مؤستاگیان ،
نهو موسلمانانہی که له پیش ټیمه دا هاتوونو ویستوویانه
خه لکی هم وولاته پړنموونی بکن بو ئیسلام و پړئی
پراستیان یشان بدن ، زور بوون ۰۰ به لام کوشتن و
تازاردان و تاوارة کردن چاره نووسی خویان و نهوانهش
بووه که موسلمان بوو بوون !!

هاوولیکی تریان ویستی قسه ی هاووله که ی پروون
بکاتهووه له باره ی حالی موسلمانانی هم وولاتهوه بویه
گوتی : نهوهی [جه نگیزخان] کردی به موسلمانان و
ئیسلام دؤستان هر گیز له یادمان ده چیتهوه ؟!

هم جه نگیزخانه یاسایه کی کومه لایه تی دانا بو
وولاته که ی به ناوی « ئه لیساق » ئه مهش بر گه یه کی نهو
دهستوورده « ۰۰ هر کس به شیوه ی موسلمانان
تازه لئی سهر بر پی ، سهر ده بر پی ، »

وہ ھەروەھا « جەغتای » بناغە دانەری شاشین
 • مملکە « ی جەغتای چەندەھا یاسای تۆفاندن و توندی دانا
 بۆ لەناوبردنی ئیسلام لە وولاتە کەیدا •• ئەودەندە
 دوزمنی ئیسلام بوو نەیدەوێست کەس لەپروویا ناوی
 ووشە « ئیسلام یا موسلمانان » ببات مەگەر بۆ شکاندن و
 سووک بوونی نەبێ !!

مامۆستا « جمال الدین » کە سەرنجی ھاوڵەکانی دا،
 لە ناوچاویانا خەم و خەفەتێکی زۆی بەدی کرد ،
 ھەستی کرد پەشینی دەیەوێت سەرکێشی بۆ دلە پر لە
 باوەرەکانیان ، بە پێوستی زانی وورەیان بەرز بکاتەوێو
 ئاوادەیانکات بۆ بەردووروو بوون لە گەڵ واقعیکی دژوارو
 ناھەموارا •• بۆیە پاش ماوویەك بێ دەنگی گوتی :

دەگێرنەو « پێشەوایەکی موسلمان بەناوی
 (نورالدینی خوارەزمی) لەو شارەدا بوو •• ھەندی
 لە بت بەرستەکان و پێشەوایانی بوژی و قەشە
 مەسیحی بەکان دەستەوداوتنی « کیوکخان » ی پاشای
 وولات دەبن •• کە ئەو پێشەوای موسلمانەیان بۆ

بانگ بکات و له گۆرپه پانی شاردا کۆرپیکیان بۆ سازبدات
تا دهمه قاله « مونا قه شه » ی له گه ل کهن له باره ی ئاینی
نیسلامه وه ، و داوای لی بکهن ته گه ر ئاینی نیسلام له هه موو
ئاینیک چاتره ، بیان بسه لینی . . ده نا چارده نووسی
کوشتن ده بیت . .

به فه رمانی پاشا کۆرپه که سازده کریت ، خه لکیکی
زۆر گهرد ده بیته وه ، مامۆستای موسلمان و یشه وای
مه سیحی و بوذی و بت په رسته کان ئاماده بوو بوون . .
له باره ی ینغه مبه ریه تی ینغه مبه ر صلی الله علیه وسلم و
ئاینی نیسلامه وه باسه که دامه زرا . . مامۆستای
موسلمان به لگه کانی به هیزو مه نطیقی بوون . . ته وانیش
به لگه کانیان بی هیزو پیز بوو ، وه ک ده لئین : بوپی دان و
ده م کوتی کردن . .

له سه ر لاپه رده ی ته گیرد چه به له که یان پلانیکیان
کیشا بوو که پر بوو له سته م و داخ له دلئ . . بریاریان دا بوو
باش تیشکان ته نجامی ده ن . . پلانه کهش به م جوړه بوو :
داوایان کرد له پاشا فه رمان بدات که مامۆستا و

مامۆستا لەسەر خۆ بە هاو ئەکانی گوت : پۆلە کانم ،
 دیتان ئەمانە تا چ پاددە یەك دوزمنا یە تی یان بە هیژدو
 پقیانە لەم ئاینە پاكە ؟ دیتان بانگەوازی ئەو پێشەوا
 موسلمانە بۆ پێگە ی پراستی خوا چەند هۆشیارانە بوو ؟!
 باش ئەو کردەووە ناپەوا یە ی نە یارە کان ی ، ووشە یە کی
 ناپەوا و نا شیرین نە هات بە دەمیدا . . جا ئێوەش دەبێت
 خۆتان ئامادە کەن و دە ئەم جۆرە ئازاردانە تان لە پێش
 چاویت . .

یە کێك لە قوتابی یە کان بە و پە پری ئە دە بە وە گوتی :
 مامۆستا ، بەم پێشە ی کە جە نابت یامی ئەو مامۆستا یە ت کرد
 دە بێ ئێمەش مل کە چ و سەر شو پری ی لە بە ر دست تە و
 بت پەرستانە دا !! و ئە مەش ییچە وانە ی ئەو هێلە پراستە یە
 کە قورئانی پیرۆز بۆ موسلمانانی کیشاوە . . ئە و دە تە
 قورئان دە فەر موی : « . . . ولله المزة و لرسوله
 وللمؤمنین . . » ، ۸/۶۳ هەروە ک جە نابت دە زانیت :
 سەر بە رزی ، هەر بۆ خوا و پێغە مبەر و خاودن با وەر پانە . .

ئەگەر سەنجى ھەلۋىستى ئەوزانايە بەدەين كەي
ئەوعىزەت و سەربەرزى بە دەبىنن كە خوا بۆ مۇسلمانانى
دانائە ؟!

گرنگىرىن و گەورەترىن شت لاي ئادەمىزاد
ايانەتتى ، بەلام لاي مۇسلمان پىچوكتىرىن شتە كە
بەختى بىكە لەپىناۋى خوادا ، ئىتر لەھەلۋىستى وادا بۆچ
دەبىت سەرشۆپى قىبۇل بىكات ؟!

مامۇستا بەسنگىكى فراوانەۋە كەنشانەي ئاگادارى
ئەۋاۋ بوو ، ۋەلامى قوتابى بەكەي داپەۋەۋە گوتى :
ۋەنەبى تەنيا ئاگادار بوون لەھوكمى شەرىعى پىۋىست
بىت . . بەلكو ئەۋەي گرنگىت ئەۋەيە بزىنن ئەۋ
ھوكمە شەرىعى بە بۆچ كات و سەردەمىك دەگونجىت ؟!

كاتى كەمن داۋاتان لى دەكەم زىرى مەنۋىنن و پەنا
بۆنەرم و نىانى و لەسەر خۆبى بەرن و وازىتنن لەبەرەنگارى
دوژمن ، دەزانم كە ھىزو كەرسەي بەرەنگارىتان
نى بە . .

ئايا ئتوۋە بەزمارە يەكى كەمى چەند كەسى يەوۋە دەتوانن چى بكن ؟ تەنيا ئەوۋە نەبى خۇتان بەكوشت بدن . . . ئىسلام كاتى دەيەوئت خۇتان بەكوشت بدن كە سوودى ھەبىت . . . بەلام لە كاتى وادا ھىچ سوودىكى نى يە تەنيا زيان نەبىت . . .

ئىنجا ، ئايا دەتوانن بلىن : يىغەمبەر صلى الله عليه وسلم بى ئاگا بوۋە لەو عىزەت و سەربەرزى يەى كەخو بوى داناۋە ؟ لەگەل ئەوۋەدا كە لە تايف « طائف » گە پرايەوۋە داواى لەچەند بت پەرسىت كى كرد كە پەناى بدن ، لەوانە تەنيا موتەيمى كورپى عەدى « مطعم ابن عدى » كە بت پەرسىت بوو پەناى دا . . .

ئازىزە كانم ، يىغەمبەر صلى الله عليه وسلم بى ئاگا نەبوۋە لەو عىزەتەى كەخو بوى داناۋە ، بەلكو ئەمە خوى عىزەت و سەربەرزى يە ، لەم كاتەداۋ لەم ھەلوئىستە ناھەموارەدا ، كە ھىچ ھىزو دەسەلاتىكى نى يە ، خوى نەخانە بەردەست تۆلە سەندنەوۋەى قورپەش . . . ھەروەك دەئىن : بو ھەر سەردەمىك و كاتىك پرا يەك ھەيەو بو

هه رچنگایهك حوكمى .. خۆ هه موو لیمان پروونه شه
بارو دۆخه ی كه ینگه بهری ناچار كرد قایل
بێ به مه رجه ناهه مواره كان له به یمانی « خودییسه » دا
كاتنكى تایهت بوو .. به لام له كاتى پرزگار كردنى
مه ككه دا به ده یه كى شه مه رجان ه قایل ده بوو !

هه موو گوتیان : نه وه لالا .. به راستى بیوستان به
رینموونى به كانی جهناب هه یه ..

پاش شه م قسانه ماموستا چاویكى گیرا به پرووی
فوتاییه كانی هاوه لى دا تابزائیت نیشمانه ی پرسیار به دی
ده كات ؟ ئینجا وستی مه به سه كه ی ته واو كات و گوتى :
قوناغى بانگه وازى ئىسلامى له م وولاته دا كتومت
له و قوناغه ده چیت كه بانگه وازى ئىسلامى له شارى
مه ككه دا به خۆیه وه دى و یا پرۆیشت ..

ینگه بهر صلى الله عليه وسلم له لایه ن قورپه يشه وه

چهندهها تيش و نازارو تالآوى پئ چيزراوه .. چهندهها
قسه نيشاوى بهرامبهر كراوه ، ناوو ناتورى ناشيريني
پئ گوتراوه ، پيان ده گوت : شيت ، جادوو كهر ،
دروژن !! .. تاد ..

ئوه بوو « عوقبهى كورى ئه بي موعيط ، عابيه كهى
لهملى پئغه مبهر ئالاندو ويستى بيخكيتى .. جارنيكى تر
كه له په ناى كه عبه دا نو ئيزى ده كرد ، عوقبهى له غه نى و
كه مژده ناوسكى وو شترنيكى سه برراوى هتاو له وكاته دا
كه اينه مبهز - صلى الله عليه وسلم - له سو جده دا بوو
كرديان بهه ريا .. ئه و موسلمانانهى كه له و ناوه دا
بوون هيجان نه يان ويرا لايهن له سه رى !! چونكه
له بهرامبهر دوژمنه وه لاواز بوون ..

ئوه بوو خيزانه كهى ئه بوله هه ب كوله دپركى
ده هتاو له پريگاي پئغه مبهه ردا دايدنه نا .. نازارى
پئ بگات ..

زيادله وه له شهوى كوچ كردنه كهيدا بو مه دينه
بيلا نيكيان پريكخست بو كوشتنى ، ئه وه بوو چل گه نجى

نازاو شەپكەريان لەچەند ھۆزوتیرە ھەلبژارد بـۆ
 نەنجامدانی ئەوییلانە بەئام ئەو بوو خوا پاراستی ۰۰
 وەنەبێ ئەو پۆژەیی کە لەتایف گەپرایەووە لەجاران
 نازاری کەمتر چێزبێ ۰۰ ئەو بوو ئەو بێ بەزەییانە
 منالە ووردەیان لێ ھانداو ئەوانیش بەردەبارانیان کرد تا
 خوێن بەپازنەیی پێدا ھاتە خوارەووە ، لەو کاتەدا لایداپە
 باخیکەووە ، خاوەن باخە کە بەزەیی پیاھاتەووە مندالەکانی
 لێ دوورخستەووە ۰۰ ئینجا سەری بەرز کردەووە و
 پرووی کردە ئاسمان و بەم شێوہیە پاراپایەووە :

« خویە لای تۆ سکالای بێ دەسەلاتی و بێ ھیزی
 خۆم ، و دەسوکی لای خەلک دەکەم ، تۆ خۆی من و
 ھەموو بێ دەسەلاتیکی ، بەزەیت لە ھەموو کەس
 زۆرتر دە ، بەکێم دەسپیری ؟ بە بیگانەیک کە
 ھەر و گەزێ یەووە سەیرم بکا ، یا بەدۆژمنیک کاروبارم
 دەخەیتە ژێر چنگی یەووە ؟ ئەگەر تۆم لێ نەپەنجی ئوی
 نادەم بەھیچ ئازاریک » تا لە کۆتایی پارانەووە کەیدا
 فەرمووی « ھیچ ھێزو پەنایەک نییە جگە لەتۆ ، »

کاتی مامۆستا ئەم پارانەووی یێغه مبهری تهواو کرد،
قولیە گریان گەرووی گرت .. کەمێک بی دەنگ
بوو ، سەرنجی هاو ئەکانی دا ، لە نیوجاویانا ئەمە
بەدی دە کرد : بەیمان ددەین بەم رینگە گران و هەردوو
هەلەتەدا پروین و لە پیناوی گەیانندی پەیا مە کە ی خوادا
هەموو چەوسا ئەو و نازارو ئەشکەنجەیک هەلگەرین ..

مامۆستا کە ئەمادەیی تهواوی لە قوتابی یە کانیدا
بەدی کرد گوتی : برا خۆشەویستە کەم ، دە بی بزانی
چۆن بو خوا کاربکەین ، دە بی عەقل فەرمانرەوامان
بیت .. ئەک سۆزو عاتیفە ی سەرکەش ..

ئینجا گوتی : کەوا بوو ، فەرموون با پروین ئەسەر
بەرە کە تی خوا ، ئەو تان لەیاد ئەچیت ئیۆ وەک
کاروانیکی بازار کانی ددچنە ناوشازەو کە لە نیوان وولاتی
ئیران و هیندستانا هاتوو چۆدە کات ، وە بازار گانە کان چۆن
ددچنە [کاروان سەراو = النزل] بە جوورد تیووش
ددچنە ناوشازەو .. کە پۆژ بوو وە لە بارە ی تیووستی
سەرشانمانەو بەریار ددەین ..

به لئی ، مامۆستا هاوه له کانی له شیوهی کاروانینکی
بازرگانیدا پڕۆیشتنه ناو شارهوه ، له کاروان سهرا لایاندا ،
وولاخه کانیان برده خانه و دو خۆشیان چوونه
میوانخانه که یهوه ..

نانی شهویان ئاماده کرد ، فەرموویان کرد له وانهی
دهورو بهریان ، ئهمه بوود هۆی پڕی خۆش کردن که
بکهوێته قسه و گفتوگۆ کردن له گه لانا ، پاش نان خواردن
دهست کرا به قسه له گه ل میوانه کانی ترا ، قسه کانی
مامۆستا سهرنجی پراکیشان باشتر لئی نزیک بوونهوه ..

مامۆستا باسی جوانی و خۆشی شاری کاشغهری
کرد ، ئینجا میوانه کانی تر له باره ی بارودۆخی شاره که وه ،
ود له باره ی خوو پدهوشتی دانیشتوانیه وه و سروشتی
فهرا مانده سوپایه کان و پله و پایه ی کار به دهستانه وه ،
دهستان به قسه کرد .. ئهوانه ی که مامۆستا هیوای خیری
پیان هه بوو بی ئه وه ی کهس ههستی پڕ بکات له دلێ خویا
ناویانی تۆمار کرد ..

تالەم قسانە بوونەووە شەو دەرنەنگ بوو ، هەموو
ئارەزووی نوستیاری دەکرد تاپشوو بەدەن ٠٠ هەر
کۆمەڵەو تاقەمەیک پڕۆیشتە جیگای تاپەتی خۆی ٠٠
مامۆستا بوونەووی ناوەکانی لەیاد نەچیتەووە لەدەفتەریکی
تایبەتا نووسینی ٠٠ شیوەی ئیش و کاری سەبەینیی
پێکخست و ئامادەیی کرد ٠٠ ئینجا هەموویان خەویان
لێ کەوت ٠٠

ههوتی بی ووچان

له گه‌ل به‌ره به‌یاندا مامۆستاو هاو له‌کانی له‌خه‌و
پا په‌پین و بی‌قپه‌و ئاله‌ ده‌ستونیزیان گرت و نوێزه‌ که‌یان
کرد ..

له‌وکاته‌دا چۆله‌ که‌کان شنه‌ی شه‌مالی باکو فینکی
به‌یانان هه‌لده‌مژێ و له‌خۆشیدا جریوه‌ جریویان بوو ،
مامۆستاو هاو له‌کانی له‌سه‌رخۆ به‌ره‌و بازار پۆیشتن ..
نتیان ده‌فروشت و شتیشیان ده‌کری .. هه‌لس و که‌وتیان
له‌گه‌ل هه‌وخه‌که‌دا بوو هه‌وی شاره‌زا بوونی زیاتریان ..
ئینجا مامۆستاو هاو له‌کانی پۆیشتن بۆلای یه‌کێک
له‌و شه‌میرانه‌ی که‌ خێری لی‌چاوه‌پروان ده‌کرا ، باش
نیزن وه‌رگرتن چوونه‌ ژووره‌وه‌و به‌جواترین شه‌تیه‌
سلاویان کرد ، له‌و دانیشه‌دا چه‌نده‌ها قسه‌ی خۆش و
نه‌سته‌ق کرا ، شه‌میر نرخکی بۆ قسه‌کانی مامۆستا

داده نا .. مامۆستا له باره ی پوهوشتی بهرزو خوۆش
 پهفتاری یهود قسه ی بۆده کرد ، ئهم قسانه به تهواوی
 سه رنجی نه میران پاده کیشاو که مه ند کیشیان کرد بوو ..
 ئینجا مامۆستا باسی خووره ووشتی ییغه مبهری
 بۆ کرد ، له گه ل ئهو بهرنامه یه که خوا بو ی ناردوو
 تا ئاده میزادی پی به خته وربی ، له و باره ی شه وه به دریزی
 بو ی باس کرد .. نه میر شه یدای قسه کانی بوو بوو ..
 خواخوا ی بوو له و باره زیاتر بو ی بدوی ..

له نه نجامی دانیشتنه که دا نه میر پووی پیشان دا ، بۆ
 وه درگرتنی ئاینی ئیسلام .. به لام به مامۆستای گوت :
 له وه ده ترسم نه گه ر پاشا پیم بزائیت تالاو بکات به گه رووماو
 بمکوژی !!

مامۆستا گوتی : من دهمه وی موسلمان بوونه که ت
 تاکاتیکی گونجاو ده په خسیت ، ئاشکرا نه که یت .. نه میر
 بهم قسه ی مامۆستا زۆر دلخۆش بوو ..
 مامۆستاوا له کانی به قه درو پزیزکی فراوانه وه
 به پی کران و هاته ده ره وه ..

ئىنجا پۇشۇت بۇلاي يەككىلى تر كە فرماندەي
سوپا بوو ، بەھمان شىۋەي پىشوو لەگەل ئەۋىشدا كەۋتە
ئەت و كۆۋ ئىسلامى پى گە ياندو ئەۋىش پوۋى پىشاندا ،
مامۇستا داۋاي لەۋىش كرد موسلمان بوۋنە كەي ئاشكرا
نە كات . . .

لەماۋەي چەند پۇۋژىكدا ژمارە يە كى مام ناۋەندى
لە ئەمىرو فرماندە كانى سوپا لەسەر دەستىدا موسلمان
بوۋن ، بەلام لەچاۋ دەستە لات و مل هوپى پاشادا هېشتا
ژمارە يان كەم بوو ، لە بەرامبەر هېزى پاشا « تۇغبا
نەمورخان » وە هېچيان بۇ نەدە كرا . . .

له زیندانا

نیواره به کیان ههوا گهرم بوو ، مامۆستا جمال الدین و
هاوله کانی پویشتیبوونه دهره وهی شاری کاشغهر تا
بشوویهک بدهن و کهمیک ههوا ی پاک ههلمزن . . . و له و
سوینه دوور له چا و دمه دا باسی کار وباری
بانگه وازه که یان بکهن ، له و ما وده که نه وان دانیشتیبوون
تهپ و تۆزیک له دوور دهر کهوت ، نیشانه ی کۆمه له
سواریک بوو که به ره و نه مان ده هاتن . . .

مامۆستا به په له فرمانی دا به ها و له کانی سوار
و و لاخه کانیان ببن و به ره و شاری کاشغهر بگه رینه وه ،
وایشان بدهن هاتوون بو شت و مه ک کپین !!

زۆری یی نه چوو تهپ و تۆز نه ماو کۆمه لیک
ئه سپ سوار دهر کهوتن ، له پیشهنگی هه موانه وه نه سینکی
قه شهنگ و نایاب زینیکی زیرینی لیکر ابوو ، ملوانکه ی

جَلهوه كهى به دهست سوارىكى جوانخاسى نازاى
اووت به زده بوو . . .

ژماره يهك سوارهى تر ده وريان دابوو هموو
چاود نوآپى فرمانى بوون . . . تا نزيكتر ده بوونه وه دلى
ماموستاو هاوه له كانى تر بهى زياتر ده بوو . . . فرماندهى
سه وده ، به توورپه بى و قينه وه نيشاره يه كى كرد بو
سواره كانى هاوه لى ، تا بيان گرن . . . نه وائيش وهك پزيست
پاپه رين ، به وپه پى زبرى و توندى يه وه هينانيان بولاي .
ماموستاو هاوه له كانى به جارنك واقسان ووپرما كه بويان
دهر كهوت نه سوارچا كه رقاوى و لى هاتنوه پاشاى
كاشغهرده « توغا تهيمور خانه » !!

ماموستا خوئى ناماده كرد . . . به لام هاوه له كانى
به ليشاو پرسياز هيرشى ده هينا بو ميشكيان و وه لاميان
نه بوو !!

پاشا فرمانى دا « دهست و پى هموويان بهستن » كه له بچه يان
كرده دهستان و بهستيانه وه ترسيكى زوريان لى نيشمت
كه پيشان زانراوه و نه پى يان ماشكرا بووه و كه وتونه ته

چنگی پاشاوه !!

وده بیی ئەوان لە مردن ترسان بن ۰۰ چونکە مردن
لە پێتاوی خوادا ئاواتی ئەوان بوو ۰۰ بەلام نرسە کە یان
بۆ ئەو بوو بانگەوازه کە بلاو نەبێتە وەو کوشکی هیوایان
تیکدری ۰۰

هەندیکیان لایان وابوو ، کە جاسوس هەوالی داووه
شوینە کە یانی پێشانداون ۰۰ پاشایش لەو ترساوه بەهۆی
بانگەوازه کە ی ئەمانە وە ، کورسی یە کە ی لەق پێی ۰۰
بۆ یە ئەم کۆمەڵە سوارە ی لە گەڵ خۆیا هیناوه و متمانە ی
بە کەس نە کردوو ۰۰ تا بە دەستی خۆی تۆڵە یان
لی بستی ۰۰ هەندیکێ تریان هەستیان بەو دە کرد خۆیان و
مامۆستایان بە هەڵدا چوون و دە بوا باشتر خۆیان
پاراستایه و نهینی زیاتریان بە کار بێنایهت ، بۆ
بلاو کردنه وە ی بانگەوازه کە ۰۰ چاریان نەما ، ئەو نە بی
ملین : « لا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم ! ۰۰

بەچەند سوارێکدا ئەم دیلانی هێ ناردە وە بۆ ناوشار

•• که خۆیشی له گهشته که ی بووه ووه گه پرایه ووه
داوايان ده کات ••

بهلام پيش نهوه ی بیان نیرته ووه بۆشار پرسیاری
لی کردنو گوئی : ئەم ناوچه یه پهریزی پراوو شکاری
خۆمه ، چۆن زاتی نهوه تان بووه پئی بنینه ناویه ووه ؟
له هه موو که سینکم قه ده غه کردووه ، ئیوه چۆن تاوانی
واتان کردووه ؟

هه رچه ند ئەم پرسیاره هه پرده شه یه کی گه وره ی
تیا بوو ، چونکه پاشا چاوی لی بز کرد بوونه ووه ناگری
لی ده باری و دهینه پراند به سه رینا ، بهلام لای مامۆستا و
هاوه نه کانی و ده گۆز ده یه ک ناوی سارد بوو بۆ هه ناوینکی
نینوو •• له ئاسمانی ده روینا نا هه موو په له هه ورینکی خه م و
به زاره په دی یه ووه !! چونکه بۆیان ده رکه وت ، پقو
توو په بی پاشا به هۆی ناگادار بوونی له بانگه وازه که بیان
نه بووه له کار و کرداری ئەمان نه ترساوه •• پاشا بۆیه
ناگری تیچوو ده ست دریزی کراوه بۆ په ریزی پراوو
شکاره که ی •

بۆیه به په له مامۆستا وه لآمی پر سیاره که ی پاشای
دایه وه و گوتی : پاشا ، ټیمه ل ه م وولانه دا نامۆ
نه شاره زاین ، نه مانزانیه که هاتوینه زه وی قه ده غه کراوی
پاشاوه !!

پاشا گوتی : ټیوه خه لکی کوین ؟؟
مامۆستا گوتی : خه لکی [بوخارا] یین ..
پاشا به پهستی یه که وه گوتی : وایزانم ټیوه له
وولانی فارسن ؟؟

+ : به لئی ..

- : « سه گک به نرختره له هه ر فارسی یه ک » !!

مامۆستا له ماودی ټه م پر سیارو وه لآمه دا هه ناسه ی
هه بپووده سه رخۆ ، به هه لی زانی راسته قینه بۆ پاشا
پوون بکاته وه و بانگی بکات بۆ ئیسلام و ټه م هه لآ له کیس
نه دات .. هه رچه ند له حالیکه وادا بوو دۆستی پێشاد
نه ده بوو .. بۆیه له وه لآمی ټه و قسه سوو که ی پاشادا
گوتی : « به لئی ، له وانده یه سه گک له ټیمه به نرختریت

ئەگەر ئىمە شوئىن كەوتەى ئاينىكى راست نەبوونايە ، !!
 ئەم وەلامە وەك ھەورە بروسكەيەك واپوو بەلای
 « تۇغا تەيمور خانە » وە ، چونكە چاوە پروانى ئەو
 ەبوو بەم نەترسى يە وەلامى بدىتەو ، بۆيە فەرمانى دا
 بيان بەن كە لەپراو كەپرايەو ، بيان ھىن بۆلای خۆى ۰۰

مامۇستا جمال الدين لەم ھەلۆىستەيدا ھەستى بە
 سەر كەوتىنىكى گەورە كرد ۰۰ وای دانا بەقەد ھەموو
 ھەولتىكى لەمەو بەرى بەسوود بوو ، بۆ خزمەتى ئىسلام
 ۰۰ چونكە بوارىنىكى بۆ ھەلكەوت كەپراستەو خۆ لەگەل
 پاشا بدوى لەبارەى ئىسلامەو ۰۰

ئای مامۇستا چەند تەمەزپۆى ئەم ووتووئۆرە بوو ،
 چونكە زۆر باش دەيزانى ئاينى ئىسلام ھەمىشە
 سەر كەوتووود ئەگەر ئەو كەسەى اسى دەكات بزائىت چۆن
 اسى دەكات ۰۰ چونكە ئىسلام ئاينى عەقل و مەتقىقە ۰۰
 مامۇستا ھەستى بەخۆشى دە كرد چونكە ئاواتى

هاتۆته دی و له گه‌ڵ ئه‌و پاشایه‌دا پراسته‌و خۆ قسه‌ده‌کات
که به‌هیچ کلۆجیک نه‌یان ده‌ه‌شتم بیهیئت .. له‌هه‌مان
کاتدا هاوه‌له‌کانی ده‌ترسان له‌دانیه‌شتی داهاوه‌و دا شمشیر
ده‌وری خۆی بیهیئت !!

مامۆستای به ندکراو له بهردهم شادا

ئهو شهوه به دهستی به ستر اووه له به ندیخانه دا ههزاره ها
خه یالیان ده کرد .. تیشکی زیرینی خۆر تاریکی
تەرو توونا کرد .. تەقە ی پێی پاسبه وانە کان پەردە ی
بێ دەنگی درپاند .. هاو له کانی مامۆستا هیشتا
په له ی هه وری ترسیان نه پده وی بووه وه .. له داها تووی
نه زانراو ده ترسان .. به پیچه وانە ی مامۆستا وه که وورە ی
به رزو هیوای زۆرو ویستیکی پتەرو مه لوستیکی
نه گۆ پای هیوای به بو ، بگره زۆر شادمان بوو به هاتی کاتی
چاوپێ که وتن !!

پاسبه وان ده رگای داخراوی کرده وه .. مامۆستایان
دایه به رو بردیان ، به به لام مامۆستا له وان به په له تر بوو
بو گه یشتن به هیوای چاوه پروانکراوی .. به ده سستی
به ستر او بردیانه لای پاشا ، دیلیکی غه ریب ، بێ چه کۆ

سوڀا ، نه کهس هه يه بهرگري لي بکات ، نه کهس هه يه
بو ي بارتنه وه و تکای بو بکات !!

به لام هه ستي ماموستا به پيچه وانهي نه و حاله ته وه
بوو ، چونکه هه ستي به دده سلات و هنزيک ده کرد ، که
هه لئنجراو بوو له دده سلات و هنزي خواي به توانا ۰۰ وه
نه وه سته ي هه بوو که ثاينه که ي به جوانترين شيوه
بهرگري لي ده کات و له تياچوون پرزگاري ده کات ،
دلنيا بوو ثاينه که ي باشترين يارمه تي دهر و پشتيوانيه تي ۰۰
پاشا هه ر بيري له م « ثاينه پاسته » ده کرده وه که
ماموستاي دل قايم ده ستي بوکيشما ۰۰ ده بي هم ثاينه پاسته
چي بي وا شوين که و تواني ده کاته پاله واني پاسته قينه ؟
ده بي دوو جوړ ثاين هه بي پاست و درو ؟

هيشتا پاشا ده ورو بهري چول نه بوو بوو هم
پرسياره ي ثا پاسته ي ماموستا کرد : مه به ست چي به که
ده لئيت : ثايني پاست ؟ له وه لامدا ماموستا « باسي
بنچينه کاني ئيسلامي بو کرد ، قسه کاني له دلي پاشادا زور

کاری گەر بوون ، نرنیک بوو وەك مۆم بتوڤتەو ، بەلام
نەبوڤست دەری بېریت ۰۰

ئەوانەى لەدەوری پاشادا بوون لەسەر داخوای
پاشا پۆڤیشتە دەرهو ۰۰ زووره که بی دەنگی پرووی
تیکرد ، لەم ماوی بی دەنگیەدا پاشا بیری دە کردەو و
لەدلی خوڤا دە یگوت : ئەم ئاینەى مامۆستا باسی کرد
ئاینیکە عەقل پی قایلەو مەتقیش بشت گیریتى !!

لەو قەناعەتەدام باو پەکەى خۆم هیچو بوو چو
بەتالە ۰۰ زۆر حەزم لەم ئاینەى که مامۆسنا بوى
باسکردم بی گومان دلەم ئاسوودە دە کات ، ئاخىر ، چۆن
ئادەمیزاد خوڤى بە عاقل بزائیت که بتى داتاشر او لە
دارو بەرد دە کاتە خوای خوڤى و دە پەرستى ؟ یان چۆن
ئادەمیزادیکى وەك خوڤى دە کاتە خوا ؟ ۰۰ یان چۆن واز
لە پەرستى ئەو خوایە دینى که ئەم بوونەو وەرى
بە جواترین شیوہ دروست کردو و بە یاسایە کى رنک و پتک
دە بیات بەرپۆو ؟

دیسانەو بە خوڤى دە گوت : باشە وەزیرو

فهرمانده كان ، له باره ی ئه م ئاینه وه هیچ نازانن ، نه گهر
من موسلمان بيم ده بئ هه لویستیان چۆن بئ ؟ .. بئ گومان
له من سه خلمت ده بن !! له وانه یسه بیلانیک دروست که ن و
له پاشایه تیم بخهن !!

ئینجا ناوچاوی دابه یه کداو به م چۆره وه لآمی
خۆی دابه وه : مامۆستا له باره ی ئه م ئاینه وه حه قیقه ت و
پراسته قینه ی پشماندام ئایا من پشمتی تیکه م و چاو له و
حه قیقه ته بنوو قیتیم که وه ک تیشکی خۆر دیارو ئاشکرایه !!
خۆ هه موو فهرمانده کانی سوپا منیان خۆش ده ویت و ئاماده ی
خۆ به خت کردن له یئناو مندا .. بۆچی باسی ئه م ئاینه یان
بۆنه که م و داوای موسلمان بوونیان لئ نه که م ؟

پاشا له و ماوه ی بئ ده نگه یه دا ئه م هه موو لیکدانانه وه
هات به خه یالیا .. نا ئا خه یالیکه تری کردو نزیک بوو نه
بیر کردنه وه ی یتشوو لای بدات .. نه وه ی که هه ات
به خه یالیا ئه مه بوو :

کاتی خۆی « جهغای » باپیره یان شاهه نشاهی

« امپراطوریه ، یه کی گه وره ی دامه زرانده بوو . . به لآم
 له گدل په وره وه ی پوژ گاردا هم وولاته بان وپوړه پارچه
 پارچه و بهش بهش بوو بوو ، گه وره ترینیان شانین
 « مملکه ، ی کاشغه ر بوو که له زیر دمه لآتی خویدا بوو ،
 توغا ته ی مور خان ده یویست هم پارچانه بکاته وه به یه کو
 وولاتیکه یه گگرتووی لئی پیک بیت ، به سهر کردایه تی
 خوی . . له بهر نه وه ده ترسا نه گه ر موسلمان بیت نه و
 هیواو ناواته ی نه به ته دی !!

به لآم قسه کانی ماموستاو تاینی ئیسلام نه وه نده
 جوړ بوو دلپه وه وای لئی هاتبوو له پیناوی راسته قینه دا نه و
 هیواو ناواته ی بخاته زیرین . . هاته سهر نه وه موسلمان
 بوونی خوی ناشکراکات و بریاری موسلمان بوونی خوی
 بدات . . به لآم بیرتک هات به خه یالیو زوړ پی شادمان
 بوو . .

له ماوه ی هم یی دهنکی یه دا ، ماموستا به دل له خوا
 ده پاراپه وه دهستی بگریت و دلئ به تیشکی ئیسلام پرووناک
 بکاته وه . .

امۆستاو پاشا بۆ يه كتر يان ده پروانى چاويان
بريپوه يه كتر ، مامۆستا چاوه پروان بوو پاشا قسه يه كى وا
بكا كه دلخوشى كات ..

توغا تهيمور خان پرووى كرده مامۆستاو گوتى :
مامۆستاي پايه بهرز ، من لهم ماوه يه دا سه رنجى قسه كانى
تومدا كه له باره ي تاينى ئيسلامه وه بوت باس كردم ، بىرم
لى ده كردنه وه له و باره وه سى و دووى داي خووم ده كرد
.. گه يشتمه ئه وه نه نجامه كه قسه كات ووردو
پريك و پيك و ته واون له بهر نه وه ييم خوشه بيمه موسلمان
وه نامادم له ييناو ووشه يه كى حه قدا مونك و ژيان و
ده سه لانى خووم له ده ست بدهم ..

به لام من وام پى باشته وه به رزه وه ندى ئه م تاينه ش
واچا كتره موسلمان بوونى خووم ئاشكرا نه كه م ، تا
وولانى جه غناى ده كه مه وه به يه ك وولات .. نه گه ر پاش
ئه م سه ركه وته ، موسلمان بوونى خووم ئاشكرا بكم
شوينه وار يكي گه وره و سوودى كى زور ترى ده بيت ..

مامۆستا که ئەم قەمەى لەدەمى پاشا بیست نزیك بوو
 مایه‌رگ بیست ۰۰ دل‌وده‌روونی گەشایه‌وه ۰۰ ئەم پرا
 ى پاشای زۆر بێ جوان بوو ، چونکه دوورینی تیاوو !!
 ۆر سوپاسی کردو بشت‌گیری کرد ۰۰
 پاشا گوتى : هەر کاتیک بیست و ولاتی بهش‌کراوی
 و بایرانم کردۆته‌وه به‌یه‌ك و ولاتی یه‌ک‌گرتوو سەرم
 ئی‌بده‌ره‌وه ۰۰

مامۆستا نیازی وابوو هەستی و پروا ، پاشا گوتى :
 مامۆستا ، لەسەر خۆبه ، و ابزانم هاو‌له‌کانت له‌بیر‌چوو
 که هیشتا له‌بەندی‌خانه‌دان ؟
 مامۆستا گوتى : به‌پاستی هەلو‌بسته‌که نه‌ك
 هەرته‌وانی له‌بیر‌برده‌مه‌وه به‌ل‌کو خۆیشمی
 له‌بیر‌برده‌مه‌وه ۰۰

پاشا چه‌پله‌یه‌کی لێدا ۰۰ خزمه‌ت‌کاره‌کان گورج
 هه‌تاه‌ ژوو‌ره‌وه‌ فەرمانی دا خێرا به‌ندی‌یه‌کان به‌ره‌لا‌که‌نو
 به‌پرتزه‌وه‌ بیان‌هێنن بۆلام !!

هاوه ته کان به فيليان زاني

پاسه وانه کاني به نديخانه کليليان هينا تا درگا
له به ندي به غه رپه کان بکه نه وه . . نه وانش که ديان
واماموستا له گه ل پاسه وانه کاندانه هاته وه ، به ته وای
ترسان . . له بهر خو يانه وه گوتيان : نه وه ی چاود پروانمان
ده کرد هاته دی . . گو مانه کانمان به پر است ده رچوو . .
نه و پاسه وانه کان ده مان بهن بو شویتیک تیر گه پرانه وه مان
نابیت . . بهی گو مان بولای ماموستا یشمان ده بهن !!

پاسه وانه کان زور به نه ده به وه قسه يان له گه ل
ده کردن و پزیريان لی ده گرتن ، به لام نه مان دلان هر
له مشتیان بو !! چونکه وایان ده زانی نه مه قیل و ته له که به و
باشا ده به ویت باشتر نازارو تیشیان بهی بکه به نیت !!

به لام تیمان و باوهری پته وایان که م که م خه ریک بو
هسه ترسی ناکاوو کوتوپر یاندا زال ده بوو . . نه وه یان

یاد که وته وه که هه موو شیتک به ده ست خواجه ..
له پیره وهری خویندا تهو به یمانه یان یاد که وته وه که
به سبویان له گه ل ماموستادا .. ته م دهسته وازه کاری
که ردیان دوو باره ده کرده وه : « خواجه مه به ستم تویه و
به زامه ندی قوم ده وی .. »

وه ههروه ها یادیان که وته وه که نه مان گیانی خوین
به خوا فرۆشتوووه ، له بهر ته وه خوین بو هه لوستی
سامناک ناماده کرد .. ته وه یان هینایه پیش چاو یان که مردن
دیاری به بو خاوه ن باوه پرو پینگای به هه شتیا ن بو ده کاته وه
.. ته م ژیا نه چ نرخیکی هه به ته گه ر پینگای ماموستایان
نه گرنه بهر ؟!

هه موویان گه یشته ده رگای دهرباری شا ، بردنایه
ژووروه وه ، به ووره به کی به رزو باوه رتیکی ته وو دلکی
قهوی به وه ..

نای له نا کاودا چیا ن دی !!؟

سەرنجیان دا مامۆستایان هیشتا ماوه ۰۰ نەتە
هەرماوه بەلکو لەتەنیشتی پاشاوه دانیشتوووه ، بەوپەری
پێزەوه !!

هاوه له کانی مامۆستا ماوه یەک له جیبی خۆیاندا ووشک
بوون ، حەبەسان ۰۰ بێ تاگابوون له وهلامدانەوهی
پاشا ، که پێزی لێ گرتن و داوای لێ کردن له نزیک
خۆیهوه دانیشن !!

زۆری پێنەچوو گەردو غوباری پرووداوی
کو تو پێیان له خۆیان تەکاندو سلاویان کرد له [پاشا] ،
له نزیکهوه دانیشن هەناسە ئاسوودەیاندا ۰۰ .
هەموو پێز لێ گرتە پاشا زۆر دلخۆش و شادمان
بوون ۰۰

مامۆستاۋ ھاۋەلەكانى دەگەپپنەۋە

لەگەل خەندەلتىۋى خونچەي بەشەونم تەربوۋو
شەنى شەمالى بەرەبەيان ، مامۆستاۋ ھاۋەلەكانى شارى
كاشغەرىيان بەجىپپىھىشت ۰۰ ياش ئەۋەى تۆۋى ئىسلاميان
لەدلى پاشاۋ فەرماندەكانيا چاند ۰۰ مامۆستا بەدل
لەخوا پاراپايەۋە چاۋدېرى ئەوتۆۋە پاكەبكات ۰۰ تاكانى
پەردىت بۆچەكەرەكردن وسەوزبوون و گول كرددنى و
خەلكىش بۆى خۆش وپاكى مەلدەمزن و شەيداي جوانيە
دلپقنەكەى دەبن و بولبولى خۆش ئاۋازى بانگەۋازى
ئىسلامى لە چۈارجىۋەى وولاتا دەچرىكىتى ۰۰
كارۋان كەوتەپپى شىۋو دەشت و دۆلى دەپرى ۰۰
زۆرى پپنەچۈۋ ھاۋەلەكانى مامۆستا لەدەرياي بپپەيى
سەرساميدا نوقوم بووبوون ۰۰ نەم مەتەلەيان بۆ
بەلەدەھات ۰۰

مامۆستاش لەبىر كرددەۋەدا پۆچۈۋبوو ۰۰ پىرى

لهو پړيکه و تنه ی نیوان خوئی و پاشاده کرده وود ، له نه نجامدا
کهوته نزاو پارانه وده له باره گای په روه ردگا را که
پاشا جیگیر کات له سره پراسته شه قامی ئیسلام و بتوانی نه و
به لینه ی بیته دی ..

ها وده له کانی ماموستا هر چه ند گورانی ناکاوی پاشا
بیروخه یالی داگیر کردن ، به لام هموو بیر کرده ووه بیان
لای موسلمان بوونی پاشا بو !!
ئهمان به ته مای نه ووه بوون پاشا له ناو عه شاماتیکی
زورا موسلمان بوونی خوئی ئاشکرا کات به لام شتی و
پرووی نه دا !! بوچی ؟

ئهم پرسیاره له میشکیانا بوو بووه مه ته ئیک و بو بیان
مه لنده هات ..

چونکه ماموستا پیی نه گوتبون : هوئی چی به پاشا
موسلمان بوونی خوئی ئاشکرا ناکات !!
ماموستا نه پیی نه و پړيکه و تنه ی نیوان خوئی و پاشای

سپارد بووه قاسه‌ی ده‌روونی . . به‌لای هیچ‌کام
له‌هاوه‌له‌کانیه‌وه باسی نه‌کرد . . ددترسا له‌وه‌ی
عاتیغه‌وه‌مۆز هه‌یان بئی . بۆ باس کردنی و بیه‌زیانگی که‌وره
بۆ‌داها‌تووی ئیسلام . . نه‌وه نی‌یه ده‌لێن : قسه‌که‌وه‌ته
زاری ددکه‌وته‌شاری . . له‌به‌ر نه‌وه که‌ نه‌یان ده‌زانی
له‌نیوان پاشاو مامۆستا چی پوویداوه ؟ سه‌راسیمه بوو بوون
. . چونکه مامۆستا زۆر له‌پاشا پرازی بوو دو‌عای خێریشی
بۆ‌ده‌کرد !!

کۆمه‌نی سواره - مامۆستا قوتابییه هاو‌ده‌له‌کابی -
به‌ره‌ورپۆژئاوا . هه‌پۆشم‌تن پوو‌دو شاری بو‌خارا
- شاره‌که‌ی خۆیان - هه‌تا نزیک‌تر ده‌بوو‌قه‌وه
ئاره‌زومه‌ندی مال‌وم‌دالیان زیاتر ده‌بوو !!

پێشان سه‌یربوو ، ئهم ئاره‌زومه‌ندی‌یه بۆ ئیستا
سه‌ری‌هه‌له‌داوه ؟! خۆ له‌هه‌ماوه دوورودرێژه‌دا ئهم
«سته‌یان کپ‌بوو . .

به‌ئێ گه‌یشته ده‌وروبه‌ری ده‌رگا‌کانی شار و گه‌ری

ناره زووی دیداریان بلیسه دار تربوو! • چاوه پروانی
ئه و دبوون ماموستا ئیزنیان بدات و برۆنه وه مأل خویان!!
ماموستا که زانی تامه زووی دیداری مندان
ئیزی دان و ئه وانیش گورج خوا حافیزی یان کردو
هه ریه که یان به دیداری خیزان و مندانلی خوی
شادبووه وه •• باش دوور که وتنه وه به که به ته مای
که پانه وه نه بوون ••

به ته هه ورئکی خه مو په ژاره

ماموستا نه ده ریای بیر کردنه وه دا پوچو بوو ،
دل وده روونی به خه مو په ژاره پر بوو بوو ، هه رهوی
نه وه ش بوو به تالو و که نه بوو ، زور له سه رخو به ره و ماله وه
ده پویشتم ..

هه موو بیر کردنه وه که ی نه م باره وه بوو : نایا
پر و ابکات « توغا ته ی مورخان ، په یمانه که ی پر است بئت و
به اینه که ی بئینه جی ؟ خو نه گه ر ئستا پر است بئ ،
کئی ده ئی هه رواده مئینه وه له داهاتوودا ؟ ئینجا کئی ده ئی
نه و ئاوات و هیوا یه ی پاشاد بته دی و وولائی اپیرانی ده کاته وه
به یه ک بارچه ؟

بو ئه م هه مو و توو یره و ترسه ده روونی یه ی ،
چاره یه کی نه دی یه وه ته نیا په نابردنه بهر نزاو پارانه وه
نه بئت - بو یه به م جوړه له خوا ده لالایه وه :

ئەي خويابە ، تۆ ئاڭدارى نەينى و ئاشكراي منى ••
تۆ لەخۆم ئاڭدارترى بەسەر دەروونىدا ••
خويابە ، خۆت دەزانى - زەحمەتى زۆرۈم كىشا -
ئەگەر لەبەرخاترى تۆ بووبى ••

وہ لەپىناوى بەرزبۈونەۋەي ووشەي « لا اله الا الله »
بووبى ••

ئاينى خۆت سەرىخە •• جمال الدين سەرمەخە ••
« يا عزيزو يا قهار » ئەي بەدى ھىنەرى ئاسمانان ••
ئەي پەرۋەردگارى من ••
شياۋى ئەۋدنىم بىمە ھەلگىرى بانگەۋازە كەي تۆ ••
من يۈيۈستىم بەتۆھەيە •• تۆ يۈيۈستىم بەمن نى يە ••
ھىوام بەرپەحمەتى تۆ يە ••

ئەي ھەلەۋگىر « مقلب » ى دلان •• دلمان
سەقام گىر كە ••
ئەي پەرۋەردگار ••

ئەي ئەۋكەسەي بە ئىشارەتكى تۆ دلان دەبزۈي ••

دلی « تۇغسا تەيمورخان » لەسەر ئاينە كەي خۆت
سەقام گىر كەيت ۰۰

يارمەتى بەدەيت بۇ سەرخستى شەرىعە تەكەت ۰۰
ئەي خوايە ۰۰ ئەمە تىكمانە ۰۰ ئەمە داوامانە ۰۰
قەسەي تۇپراستە و خۆيشت فەرمووتە : « ادعوني
استجب لکم ۰۰ »

داوا لەمن بکەن لىتان وەردە گەرم و وەلامتان
دەدەمە وە ۰۰ ئەوا ئىمە داوامان لى کردى ۰۰ تۇش
داواكەمان گىراكە ۰۰

هەموو پىنگەيە كى مادىمان گرتە بەر ۰۰ هەموو
تواناي خۆمان خستە كار ۰۰ چارديە كمان نە ماوە جگە
لە بەنابردن بەتۆ ۰۰

« يا سمیع و يا مجیب » داخوазى و تىكمان وایە :
دلی « تۇغسا تەيمورخان » جىگىر كەيت لەسەر
ئاينە كەي خۆت ۰۰ وە پىنمونى بکەيت بۇ پىنگە راستە كەي
خۆت ۰۰

« يا مجيب الدعوات .. يا رب العباد ، چا كه و
پراستی و تىگه يشتن بخه يته دلپه وه .. »

ماموستا نا لهم پرازو نیازو پارانوهه يه ته واو بوو خوی
له مزگه و ته كه يا بينی په وه ، پرووی كهش بووه وه ، كه دیتی
وامزگه و ته كه می به نوئزگه رو قوتابیان و عابدان ناو دانه .
له میجرایی مزگه و ته كه دا دوو پركات نوئزی كسردو
لای كرددود به لای نه و ناسراوو هاوه لانه په وه كه وه ختپوو
بالكر نه وه نه خوئی ها ته وه دی ماموستایان به بی وهی ..

ماموستا سلاوی لی كرددو نه م لاولای ماچ كرددن ،
هموو ده وریان دا ، چا وه پروانی نه وه بوون ، ماموستا
به سه رهاتی نه سه فه رد یروزه یان بوبگپرته وه ، تا
به دسكه و ته آانی شاده ان بین ..

ماموستا بیرى كرده وه چی به و خه لكه بلنی كه
تامه زپوی بالابوو نه وه دی ئیسلامن له وولاتی مه غولدا ؟!
ئايا پراسته قینه یان بی بلنی و په رده له سه ر نه ونه یی به
لابات كه له نیوان خوی و توغا ته یمورخاندا بووه ؟ نه گه ر

واده کات په ره می نه و تیکو شان و هه ولدانه ی به زایه
ده دات !! وه زیان ده گه یه نی به داهانوی ئیسلام لهو
وو لاتهدا ..

ته گه ده لیت هیچم نه کردوود .. ده لاین نهم
سه فهدت بوچی کرد ؟ ته که رباسی نه وه یان بو دکات
پینگه ی ته وو لاتهدا دوورو دریزه و زده هت و
په نجی زوری کیشاوه .. ته که رباسی نه وه ده کات که
باشا و فهرانده کانی پیزی زوریان نی گرتوود !! پی
ده لاین : جا تو بو نه وه پرۆشیت ؟ له وانیه تووشی
پهش نی بین .. ته ی که و ابوو باسی چیان بو دکات ؟
چیان پی بلیت ؟!

ماموستا بریاری دا نه نی یه که نه در کیتی .. بویه
وای به چاک زانی پیان بلتی : سو پاس بو خوا
له سه فهدره که ماندا سهر که وتوو بووین و هیوا یه کی
که ورده مان پیته تی !!

خه لکه که نه یان ویست هه ته ری « الحاج » بکه نو
سه ربینه سه ری ، بویه گوتیان : و اچا که ماموستا

ماندوونه که مین با سه رنک له مال بدات و ئیسراحت بکات
چونکه شه که تی پرتیگایه . . . دو عای خیریان بو کردو خوا
حافیزی یان لی کردو ماموستاش رویشته وود بو مال . . .

ماموستا هه ربیری له پاشاو فرمانده کانی و شاری
کاشغهر ده کرده وود . . . خه م و په زاره له پ و آله تیا به دی ده کرا
. . . وه شه و زه رده خه نده یه ی که به زور ده به پتایه
سه رلیوه کانیه وود هیهچ سوودنکی نه بوو که به ره و پرووی
خیزان و مندا له کانی بو وود . . .

« رشیدالدین » ی کوری ههستی کرد که باو کی
به هووی شتیگه وود سه خله ته و نه یده زانی نه و شته چی به ؟!
هه موو که ره سه یه کی پشو و دانی بو ناماده کرد نا
بجه سیته وود . . . باوک ، رویشته سه رجیگه به و هیوایه ی
پشو و بدات و بجه و یته وود ، چونکه له میژبوو به پی ی
یتویست ئیسراحتی نه کردبوو . . . سه فهر له خویدا
سزایه ، با ترسی پرتیگه و شه و نخونی و دوورو در پتری

پینگه بومستی ، سه رباری هه مووی دوژمنایه تی مه غۆل
بو ئیسلام و موسلمانان .. به لām خو له چاوه کانی
تۆرابوو ، له ناو جینگه دا هه ر ته پاتلی بوو ..

خه و چون ده چته چاوه وه نه و که بیرو هۆشی
به به ئینی « تۆغا ته یمورخان » دود خه پۆبوو !

له دلی خویدا ده یگوت : نازانم به لای هاوه له
نزیکه کانه وه ، نه م نه ئینی به بدرکتیم یانه ؟ .. لیک
ده دایه و دو ده یگوت : به رژه و هندی ئیسلام له وه دایه
نه بدرکتیم .. نه ی نه گه ر هات و مردم ؟

خۆ هه موو که سیك ده بی شه ربه تی مه رگ
بنۆشی ، وه منیش ده مررم ، ده ترسم نه م نه ئینی به
له گه ل خوئا به مه ژیر خاك .. به دی هیانی به ئینه که ی
باشایش په یوه ندی به یاد خسته وه هه یه .. نه گه ر منیش
نه م نه ئینی به به کس نه ئیم ، نه وا که سیش ناییت یادی
بخاته وه !!

له به رته وه ناچارم ده بی نه م نه ئینی به بدرکتیم له لای

کەسێک کە جینگە ی بروابت و دلسوزو لیزانیش بێت ••
چونکە دەبێ بزائیت چوون باسە کە ی له گەل بکاتە وە و
چوون پێ بۆ مە بەستە کە ی خووش کات ؟!

له گەل ئە وە دا مامۆستا ماو دیکە کێ دوورو درئیز
لەم زۆرانبازی و ملانە یە دا مایە وە و بە لای کە سە وە
باسی نە کرد ••

لە ئە نجامدا بە تە وای بریاری دا دەست بە کار بێ بۆ
دۆزینە وە ی کە سیکێ وا کە متمانە ی بێ بکات
توانای گە یان دنی ئە و سپاردە یە ی هە بێت •••

هيوای چاوه پروان کراو

ماموستا هاتبوودساله وه ، له کهل پویشتی پوژکارا
نهویش بهردو کزی و لاوازی و پیری ده چوو . . . زور به باشی
پیری کرده وه ، نهه موو پروویه که وه مه بهسته که ی
هه ئسه نکاند . . . برپاری دا به خهست و خوئی و به چرو پیری
خه ریکی پی گه یاندن و بهرودده کردنی [رشیدالدین] ای
کوپی بیت . . .

رشیدالدین لای باوکی و زانایانی پایه به رزی
[بوخار] دا خویندنی نه و سه رده مه ی ته و او کسرد بوو
« ئیجازدی علمی » وه رگرتبوو ، له هه مان کاتدا پینگه ی
بهرودده کردنی « پوچی » لای چه ندان پیری به هرده مه ند
گرتبوو بهر ، ئیجا له و باره وه باوکی شی سه ره رشتی
ده کرد . . . کوپیش ئاره زوو مه ندی پروو کردنه خوا بوو
. . . تاوای لی هات دلی به نووری خوا پرووناک بووه وه

ستی وای ده بینی به چاوی دل ، که به چاوی ناسایی
نه ده بینرا ۰۰

پیری زوری بوماموستا هینابوو ، له زیر باری گرانئی
نه و ساله دوورودریزانه ی چاوه پروانیدا ماندوبوبوو ۰۰

وه نه بی لاوازی و کزی هیزی له شی وای لی کرد بی
به لکو تاره زووی به رده وامی بو روزه لات کزو لاوازی
کرد بووو ۰۰ چونکه هه میسه چاوی بر پیوه هه و آل و ده دک و
باسی « کاشغره » به لکو له باره ی هیواو تاوانه که یه وه شتیکی
ده سگیر بی ، تاخوی ماوه خه وو تاوانه که ی بیته دی و
« توغانه یمورخان » موسلمان بوونی خوی ناشکراکات !!

به لام نه وهه و آلانه ی له باره ی پاشای کاشغره وه
پتی ده گه یشته نه وه نه بوون که دلی ماهوستا ناسووده بکات ،
نه یسا تیکه هه لچوون و شه پروشورپیکئی دیاری کراونه بیت
هیچی تر نه بوون ۰۰

چه نده ها شه و له گهرمه ی خه ودا پراده پهری و
شه و نوژی ده کردو له خوا ده پاراپیه وه « توغانه یمور »

سەرخات ، تابەسەرکەوتنی ئەو ، ئیسلام لەو وولاتەدا
سەرکەوتیت و بەلاوبیتتەوود . . .

بەلام ئاواتی نەهاتەدی . . . ماندو بوو بوو مەدەست
باری گرانی چاوە پروانی و خوآرتنی درێژ ماویدیەوود !!

سێ سالی پەسەق چاوە پروان بوو ، چاوی پریبەو
پۆژەهلات ، گوێی گرتبوو بۆ هەوآل و دەنگ و باسی
باشای کاشغەر ، بەلام بێ هوودەبوو !!

نهخۆشی کۆچی دوايي

مامۆستا نهخۆش كهوت ، ئەم نهخۆشی يەش دوا
نهخۆشی بوو ، دۆستان و هاوۀلان و خزمانی بەده وریا
گرددبوونەوه . . . هەستی دە کرد مردنی نزیك بوو و تەوه . . .
زۆر دڵگران بوو كه لەژیانی خۆیا ناواته كهی نههاتەدی . . .
بەلام دلخۆشی- خۆی دەدايه ووه دە یگوت : هه موو شتێك
لای خوا دیازی كراود ، من جوتیارێك بووم تۆو چاندم
لەسەر بوو ، سهوز كردنی به دەست خوايه . . .

رشیدالدینی کورپی كه جینگه ی هیوای بوو بانگی
كردە لای خۆیه ووه و پتی گوت : دەمهوی و هه سیكت
« و سیه » بۆبكه م ، كاتی كه ده ورم چۆل بوو . . .

خزمان و دۆستان ههستان و دوعای خێریان
بۆ مامۆستا « جمال الدین » دە کرد . . . ته نیا « رشیدالدین » ی
کورپی لای مایه وه ، هه رچی نهتی هه بوو له دایا

بۆی درکاند ، لهبارەى چاوى پى كەوتنى نيوان خووى و
« توغا تەيمورخان ، هوه . . . بەئىن و پەيمانه كانى پاشاى
هه موو بو باسکرد . . .

داواى لى كىرد پوژ بەپوژ هه والى « توغا ،
بزائىت ، هه ركات زانى پاشا سه ركەوتوو و وولانى پارچه
پارچه كراوى « جهغى » كىردۆتەوه بەيهك وولات . . .
بجىت بۆلاى و بەئىن و پەيمانه كەى يادبخاتەوه و داواى
جى بەجى كىردنى لى بكات . . .

بەچەند ووشەيهك وەستەكەى تەواو كىرد و گوتى :
« كوپى خوڤ ، گوئى بگىرد بزانه چىت پى دەئىم جوان
له بەرى بكەو له يادت نه چىتەوه ، سوور بەله سه رى
« حرىص » و برۆى بۆلاى ، له منەوه سلاوى پى بگەيه نه
نه ترسى له يادخستەوهى ئەو بەئىنهى داويه تى به من ،
« توغا تەيمورخان » پوژىك له پوژان دەبىتە
پاشايه كى گەوره . . .

ئىنجا چاوى برى به ئاسمان و گوتى : خوايه ، تو
به شايەت به ئەوامن سپارده كەم دايه وه و پەيامه كەم گەياند

•• نه وهی له تواناما بووبی له پښی ناینه کهی تودا درینیم
نه کردوو ••

پاش نه مفسانه ماموستا که رووی گیراو دهنکی
کپبوو ، توانای دهر پښی دهنکی نه ما •• لیوه کانی
ده جوولانده وده دواقسهی شایه تمان بوو په نجهی
به رز کرده وده ده یگوت : أشهد ان لا اله الا الله واشهد
ان محمدا رسول الله ••

ماموستا له جم و جوول کهوت •• نه و دلهی که
به یادی خوا ناوهدان بوو له لیدان کهوت •• نه و پیاوهی
که هم موژیانی بوخوا تهر خان کردبوو - له خویندن و
دهرز و تنه وده په روه رده کردنی گیانی و بلاو کردنه وهی
به یامه کهی نیسلام و پښمونی کردنی خه لکی - بوهمیشه
چاوه کانی نابه یه کداو خوای له خوئی پازی کرد ••

گیانی دای له شه قهی بال و به ره و به هشتی به رین
په روازی کرد ، جیهانی هه و ل و کوشنی جی هشت و
به ره و نازو نیمه تی نه پراوهی به هشت که و ته پښی ، نه م
ناینه هی قورئان له گوئی قوتابیه کانی ده زرنگایه وه

• يا أيتها النفس المطمئنة ارجعي الى ربك راضية
مرضية •• « نهى آيانی دلنیا بگه پیره وه بۆلای
پهروه رد کارت له خوای خۆت پزازی بوویت و په زامه ندی-
خوات به ده ست هیناود ••

« رشید الدین » سه ری نا به سنگی باو کیه وه
ههستی کرد گیانی تیا نه ماوده و دلّه پا که که ی له لیدان که وتووه
•• وهک هه لاله برمه فرمیستک به چاوه کانا هانه خوار ••
فرمیستکی کورپ بۆ باوک ، فرمیستکی قوتابی بۆ مامۆستای
خۆی •• فرمیستکی مورید بۆ پیروده زگیری خۆی ••
نه و مامۆستا و ده زگیری که به شیرى باوه پ پهروه رده ی
کریوو •• نه و فرمیستکانه چهند گه وره بوون !!
فرمیستکه کان ، فرمیستکی ناسایی نه بوون فرمیستکی
دل و ده روون بوون ••

به لām گریان چ سوودینکی هه یه •• باو کی ، مامۆستای
بۆ شتی وای ناماده نه کردووه •• بۆ به جی هینانی چهند
تهرکینکی گه وره گرنگ پنی گه یاندووه •• پنیسته

لههري ئهه و ئهركانه بهجئ بئيتت و شوئن پئى باوكئ
كه وئت !!

مامؤستا « رشيدالدين » پاپه پئى و پريارى دا يادئ
باوكئ بهزئندويئ بئيتته وده و ئهه هئوا و ئاواتانهئ باوكئ
بئيتته دئ ، بهتايهت ئهه نهئئى بهئى كه باوكئ پئى سپاردئ
پروائ پئى هه بو و ئه نجامئ ددهات ..

په و په وهئ پؤزگار له سوورپانه وهئ بهرده و امدايه
.. مامؤستا رشيدالدين چاوى بريوده ته پؤزه هلات و دئئ
له لائ شارئ كاشغهر و پاشا كه بهتئى .. ئهه شارده و ئهه
پاشايهئ كه ته نئا ناويانئ بئسته وده ، بؤيه هه ميشه پرسیارى
ده كرد .. ههركهس له وئيوه بهنانايه پرسیارى لئى ده كرد
تاله و باروده دئ ئاسووده بئيت .. هه ميشه ده سئئئ
به زرده كرده وده ده پارايه وده هئوا و ئاواته كهئ باوكئ
بئته دئ ..

کاتی چاوه پوان کراو

ئای ئه وکاته چ کاتیک بوو !! که مامۆستا رشیداندین
مه والی بیست « توغساته یمورخان » هیرشی کوتوپری
بردۆته سهر ئه و ددوله توکه « دویله » بچوو کانهی که
له شاهه شاهیه تی « جهنتای » جیا بوو بوونه وه . وه به سهر
مه موویاندا زال بووه و ددوله تیکی یه کگر تووی
پیک هیناوه . .

مامۆسای لاوو تازد پیکه یشتوو ، سهر که وتی
« توغا » به ته واوی دلخۆش و شادمانی کرد ، له خۆشیدا
سوجدی شوکری بوخوا برد .

« رشیدالدین » دنیابوو ئه و کاتی ه سه ول و
تیکۆشانی ها تووه و ده بی ددست به کاری . . بۆیه
شت و مه کی سه فه ری پینچایه وه و خۆی ئاماده کرد ،
ئاو زهنگی له و و لاخه که ی داو مال ئاواپی کسردو
شاری [بوخارا] ی جی هینست . .

پرووه و پۆزه ه لات پۆیشت ، ئه و دهشت و دۆل و

شاخ و لابالانهی ده بپری که باو کی له مه پئش پیاړوښتو،
ویستی به وو و ورده به زړو دلی قایم بو. هه ر کاتې
تووشی ته ننگ وچه له مه یه ک بوایه ت ، یا کوسینک
بهاتایه ریځای ، هیوای پر شنگدار له ناسووه خوئی
پیشان ده داو هه موو گیر وگرفتیکی لا ئاسان ده کرد .

پوژنیک ده مه و به یان تازه تیشکی زیر پینی خوړ
دابووی له لوو تکه ی چیا به رزه کان ماموستا «رشیدالدین»
له ناو ملانیکه وه شاری کاشغهری لی ددر که وت . نه و
ناو ملانه ی که له مه پئش باو کی له گه ل هاو له کانیا تیا
دایم شتوون و ته گیری کار و فرمانی بانگه وازه که یان
تیا کرد بو . به مه ش زوړ دلخوش بو .

سویاس گوزاری خوا ، بو بو و ویردی سه ر زمانی ،
به تاییه ت که شاری کاشغهری لی ددر که وت و تائیمستا
به بی وهی « مصیبه » گه یشتووه .

نه و شاره ی که ما و یه کی زوړه ئاره زومه ندی

دیتنی خۆی و پاشاکهی و فرمانده کانیه تی ۰۰ شهوانهی
که باوکی دیتبوونی و باسی ئیسلامی بۆ کردبوون ۰۰
مامۆستا که نامادمان بوو هۆی ئه وه بوو خوا شه زه فی
هه و لدان و تیکۆشانی پی به خشیوه له پیناوی ئیسلامدا ۰۰
بۆیه په یمانی له که له خوای خۆیا تازه کرده وه که قۆلی
مهردانهی ئی هه ئه مانی و گیانی به خت کات له پیناوی
خوادا ۰۰

خه وه ، يان خه ياته ؟

له وکاته دا که خۆر مال ئاوايي کرد مامۆستا
« رشيدالدين » پي نايه ناوشاره وه به دليکي پرله هيواو
ئاواته وه . . . وايزاني به ئاساني ده توانيت بچته کوشکي
پاشا وه و چاوي پي بکه ویت و مه به سه که ي پي بلت ، وه
چه بکه گولي سه رکه وتن نه سه رده نیت و به به رزي نه م
ئاينه دلشاد ده نیت .

به ئام چه ند پرۆژنيک له ناو شاري [کاشغهر] دا
مايه وه ، بۆي ده رکه وت کاره که ي هه روا ئاسان ني يه . . .
نه و کوشکه که ورا نه ي که له هيواو ئاوات دروستي
کرد بوون له وانه يه له خه وو خه يال زياتر ده رنه چن !!
چه ند پرۆژنيک هات و چۆي کرد بۆ ده رباري شاو
ده يو يست بچته ژووره وه بۆلای پاشا ، به ئام هه وه له که ي
پي سوود بوو « نه يتواني برواته لاي پاشا چاوي

پي بڪه وٽ له گهل ٿو هدا كه ههول و تهقه لايه كي
زوري دا « .. چونكه پاسه وانه كان نه يان ده هيشت و
پيگه يان نه هدا ..

ٺم گه نجه باريك و لاوازمي كه له بهرچاودا
نموونتيكي واي نبي به چي بوٽ له پاشاو بوچ ده به وٽ
بيڻيت ؟؟

چهند جارتيك گه پرانديانه وه .. چهند جارتيك
فسي نالايه قيان پي گوت و به ناشيريني االيان پيوه نايه .
ماموستاي غريب و نه شاره زرا خم و ماته ميني ده بوونه
ميواني ، به لام و هك پاله وانتيك ملانه ي ده كرد له گهل
پي هيو ابوون و پرش بيندا !!

راسپيري به كه ي باوكي ده هاته وه پيش چاوي كه
له نه خوشي سه ره مه رگدا پي گوت : « توغا ته يمور پروزي
له پروزان ده بيته پاشايه كي گه وره ، له يادت نه چيت
پروي بولي .. سلاوي مني پي بگه به نه ، نه ترسيت
ٺو به ائنه ي كه به مني داوه يادي بخه ته وه ، ..

غيرت گرتى ۰۰ پقى داگىرسا ۰۰ خۆى بهخۆى
دهگوت : دهبى بچم بۆلاى ۰۰ هەرچۆن بىى ، دهبىت
چاوم بىى بکهوئى !! هىچ چارىنكم نى به ، جگه لهگه ياندنى
سلاوى باوك و مامۆستام ۰۰ دهبى ئهو بهئىنهى
يادبخه مه وه ، كه داويه تى به باوكم !! ماويهك بى دهنگ
بوو ، ئىنجا دهگوت : باشه چىكه م ؟ خۆ نايه لن به
مه بهسته كه م بكه م !!

ئه گهر به م شىوه يه به درىزايى ته مه نم لىر ده بىتمه وه ،
وايزانم ناتوانم چاوم به پاشا بکهوئى !! باشه ده بىى
چىكه م ؟ چۆن پراسپىرى يه كهى باوكم بگه يه نم ؟

مامۆستا رشيدالدين بىر كرده وهى خۆى خسته كار ۰۰
ماويه كهى زۆر بىرى لى كرده وهى ئىنجا گوتى : به لى ۰۰
به لى ۰۰ جگه له وړيه زىنگايه كهى ترم نى به ۰۰ له داويدا
چى ده بىت بابىت ۰۰ ئه ركه كه گه وريه ۰۰ هموو
قوربانى دانىك له پىتاويا كه مه !!

مامۆستا به ده وروبه رى خۆيا لىر وه له وئى چاوى

ده گيڙاو وورد ده بووه ووه سهرنجي ددها ، وهك نهوه
 به شوين شتيكا بگه پي ، لهه گه پان و سهرنجداندها
 جيگايه گي به رزي دي يه وه وهك كرددوله يه ك خانوي
 به سه ره وه كرابوو ، نزيك بوو له كوڙسكي پاشاوه ، له تاريخي
 شهوا خوي گه يانده نهوي ، چاوه پرواني كرد تانويڙي
 به ياني بوو . . پاشاو پاسه وان هه موو له خه ودا بوون
 به شي زوري ناوشاري ليوه دياربوو ، دنيا خاموش بوو
 جم و جوول نه ما بوو ، ته نيا دهنگي پي پاسه وانك نه بي كه
 له به ردهم كوڙسكي پاشادا هاتوچوي ده كرد چه پيش
 نه ده بيسترا . . نالهه م كاته دا به هه موو هيزي خوي
 هاواري كرد : الله اكبر . . . الله اكبر . . . شهدان لا اله
 الا الله . . . شهدان محمدا رسول الله . . .

نه گه يشت بانگه كه ي ته و او كات . . سه ر بازه كان
 چوار ده ووره يان داو پايان كيشاو كاملات ديشي تانوانيان
 لنيان داو برديان . .

سه ر بازو پاسه وانه كان هه ريه كه يان نهوي تريان
 تاوانبار ده كرد به دريغي كردن . . نه گينا نهه مه گه لوڙه

« ابله » نهی ده توانی پاشا سه خلت بکات و له خو
دایچله کیتی ..

پاسه وانیک هات و گوتی : پاشا داوای نهو گه مزه یه
ده کات ، که خه وی خو شی لی تال کردوه .. ماموستای
بهسته زمانیان دایه پیش خو یان بولای پاشا ، پاشای چی ؟ ..
چاوی په پریوه ته تهوقی سه ری له داخا ، ناگری لی ده باری
.. توقره ی لی براوه ده لی له سه ر زیله مو وده ستاوه ،
چاوه چاوی بوو زوو بهینن و خه شی دلی خو ی بی
بریژی ..

ماموستا « رشیدالدین » یان برده بهردهم نا ..
ناگر له ناوچاوی ده باری ماموستا گوتی نه دا بهو هه لوسته
سامناکه و داوای یارمه تی له خوا کرد .. ماموستا که
نه ده ترسا هو ی نه وه بوو شتی وای چاوه پروان کرد بوو ..
زیاد له وه خو شی نه م هه لوسته ی دروست کرد ، چونکه
هه گه ر وای نه کردایه به نه انجام نه ده گه شت ..

که پاشا پرسیاری لی کرد : هو ی چی یه خهوت له م
خه لکه زپرانده بهم نیوه شه وه نهو خه لکه کت سه خلت

نرد ؟؟ له و له لامي پاشادا گوتی : وه لآمه كهت ناده مه وه
تارینگم نه ده دیت به ته نیا خووم له كه لئا بدویم و كهس
لامان نه بی . . چونكه كارینگی كرنگم هه یه و ده مه وی پیت
پاگه یه نم !!

پاشا ئیشاره یه کی کرد هه موو سه ربازان و
پاسه وانان و یارمه تی دهران ده وریان چۆل کرد ، ته زیبا
خوی و مامۆستا مانه وه .

ئینجا مامۆستا په یامه كهی باوکی پئی كه یاند . .
به بیستی ناوی مامۆستا « جمال الدین » رقو کینه ی نه ما
. . به لکو رقو کینه كهی بووه خو شه ویستی كه زانی
نه مه کورپی مامۆستای ده زگیر و پئی پشانده ریه تی ،
هه ستاو ئه م لاو لای ماچ کرد . .

« توغاته ی مورخان » پیری له وه ده کرده وه كه سی
سال له مه پیش له نیوان خوی و « جمال الدین » دا چی
پوویدا ؟ له و کاته دا خوی ده بینی به یه گگرتنه وه ی
وولاتی دابهش کراوی بایرانیه وه ، وایستا بوو ته
راسته قینه کی واقعی . .

به « رشیدالدین » ی گوت : له پراستیدا « له و کاتهوه
وولانه کهم کردۆتوه به یهك پارچه ئەو به ئینهم له یادهوه
له سه ر په یمانه کهی خۆمم ، من چاوه پروانی مامۆستا بووم
به لām دیار نه بوو ئیستاش زۆر شادمانم به هاتی توو
به خیربیت » •

ماوه یهك توغا سه ری دانه واند وهك ئەوه بیربکاتهوه
نینجا سه ری بهرز کرده ودهو گوتی : أشهد ان لا اله الا الله
وأشهد ان محمدا رسول الله •• « له و کاتهوه به ئاشکرا
موسلمان بوو » •• « تیشکی پۆزی ئیسلام دلێ پرووناك
کرده ودهو تاریکایی کوفری له ناوبرد » ••
مامۆستا « رشیدالدین » له خویشیدا پهنگی وهك گول
گه شایه وه •• سو جده ی شوکری بو خوا بردو زۆر
سو یاس کوزاری خوا بوو که ئاواته کهی باوکی هینایه دی و
برده ی به ئاینه مه زنه کهی دا ••

به لām پۆچوونی [تو غاته ی مورخان] له بیر کردنه وده دا
مامۆستا « رشیدالدین » ی سه خله ت کرد ، بۆیه پرسیاری
کرد له پاشا : هوی په زاره کهت چی یه ؟

ماموستا زۆر شادمان بوو که پاشا گوتی :
بیر له وه ده که مه وه پریگایه کی ئاسان بدۆزمه وه ، بو قایل
کردنی وه زیران و فه مانده کانی سوپا ۰۰ به لکو نه وانیش
موسلمان بن ۰۰

ئینجا پاشا یه ک ، یه ک ده ی نارد به شوین فه مانده کانی
سوپادا ، ماموستا « رشیدالدین » له ته نیشت پاشا وه
دانیشتوو ، نه ویش چاوه پروانی هاتی فه مانده کان
بوو ۰۰

« یه که م که س که داوای لی کرا موسلمان بیی ،
« نه میر تۆلک ، بوو ، پاشا هیشتا قه کانی ته واو نه کرد بوو
له باره ی باسی ئیسلامه وه خوړ خوړ فرمیسک به چاویدا
هاته خواری گوتی : پاشا ، سی سال له مه پیش من موسلمان
بووم ، له سه دهستی ماموستایه کی موسلماندا ، له
کاته وه موسلمانم ، به لام له ترسی تۆ نه مویراوه ده ری
بیرم ، !!

« تۆغا ته یموور خان هه ستاو هم لاوای
ماچ کرد ، ۰۰

مامۆستا زۆر دلخۆش بوو . . ئەو قسانەى باوکى
يادكەوتەو ، كە لەبارەى ئەو فەرماندانەو بوى
باس كەردبوو ، چۆن پىي گەياندوون و ئامادەى كەردوون
بۆ ئەم كاتە پىويستى يە ، تا بنە پال پشمتى پاشا و بەتەنيا
نەبى . .

بەو جۆرە پاشا دەينارد بەشويىن هەر فەرماندەى كەداو
داواى لى دەكەرد موسلمان بىي ، دەيگوت : پاشا ، من
سى سأل لەمەيش موسلمان بووم !! هەموو فەرماندە كان
موسلمان بوونى خويان ئاشكرا كەردو پاشا بەم كارە زۆر
شادمان بوو . . تەنيا يەك فەرماندەيان لەويادا موسلمان
نەبوو ، ئەويش كاتى خوى دەمى مامۆستا «جمال الدين» ي
پىي نەگەيشتبو !!

لەئەنجامدا ئەويش موسلمان بوو . . وە ئاينى
ئىسلام لە ناوشارى كاشغەردا بەتەواوى تەشەنەى كەردو
هەر سەدو شەست هەزار كەسى دانىشتوانى شار
موسلمان بوون . .

گيانى پاكى مامۆستا جمال الدين لە بوخارا وە داى

له شەقەى پال و بەسەر شمارى كاشغەردا پەروازى دە كرد
تا ھاوبەشى بىكات له خۆشى و شادى خەلكى كاشغەردا ،
بە ھاتنەبەرى ئەو نەمامى باودپەدى لەویدا ناشى و بەدوعا و
بارانەووى بەردەوامى خۆى ھەمىشە چاودىرى دە كرد . . .
مىژوو نووسانى جىھان ئەو راستى يەيان
سەلماندووو و شايەتى ئەو دەدەن : كە ئاينى ئىسلام
بەسەر مەغۇلدا سەركەوت . . . ئەو مەغۇلەى كە بەسوپاى
بى ژماريانەووە گەردىيان بەوانە كەچ كرد ، كە ناوى خۆيان
ئابوو موسلمان و فرپان بە ئىسلامەووە نەبوو . . .

بەلئى ، بەوجۆرە ئىسلام بوو ئاينى دانىشتوانى
سارو ئاوايەكانى ھەموو ئىمپراتۆرىيەتى يەكگرتووى
« جەغناى » و لەبت بەرستى پزگارىيان بوو ، مامۇستا
جمالالدين لە ناوگۆرە كەيدا دۇنيا بوو كە ئاينى ئىسلام
ھىشتا ھىزىكى گەورەى ھەيە بوو خۆگرتن و سەركەوتن .

نهم کتبیانهت خوندوتوهه ؟ :

تستنا دلنام / ۱۹۸۴

بهشتیوازیکی نهده بی پرهنهی دوزمنانی ئیسلاامت
بۆروون ده کانهوه له باره ی قورئانهوه . . وه بۆت ده سهلمینی
که قورئان دانراوی یئغه بهر نیه ، وه له کاوورو جوله که وه
وه رنه گیراوه ، وه نه سازی « تناقض » له قورئانا نیه ، وه
له و باره وه چهنده ها به لگهی جوان و به هیزت ده داتی . .

دوا بر یارم / ۱۹۸۵

کۆمه له چیرۆکیکی کۆمه لایه تییه ، بۆت پروون
ده کانه وه پیش که وتن چیه ؟ وه ئافرهت له ئیسلاامدا
چ مافیکی هه یه !! وه ده ستت ده گری و چهنده ها شتی
شاراوت بۆ پروون ده کانه وه . .

رۆزوو له ئیسلامدا / ۱۹۸۵ :

باسنکه له باره ی رۆزووهوه و کراوه به چوار به شهوه:
بهشی یه کهم باسی رۆزووی فهرز ده کات و نه و شتانهش
که په یوه ندیان پتوهی هه بێ. • بهشی دووهم: باسی سوود و
حیکمه ته کانی رۆزوو ده کات، وه له و باره وه ئاړاو نه زموونی
چه نده ما نووسه رو پزیشکی جیهانیت بۆ پوون ده کاته وه •
بهشی سێهه م: رووژووی سمونته و مه کروه باس ده کات
له گه ل هه ر باه تیک به لگه ت به فه رمووده «حدیث» بۆ
دیتته وه •• بهشی چواره م: نه و روداوه گرنگانه باس ده کات
که له ره مه زاندا پوو یان داوه •

پاش تیلانہ : سنی کورتہ چیرۆکھو پروونی دھ کاتھوہ کہ :

- لادان لہ بہرنامہ می خوا دہ بیتہ ہوی تلیر بوونہ وہ بو
ناو زونگاوی بہ دہ بختی •
- موسلماننی خواوہن پروا لہ پروانگہ می ئیسلامہ وہ بو
دہ ورو بہری دہ پروانی و بہو ترازووہ ہہ موو شتیک
دہ گیشی و بایہ خنادات بہ باوو نہریتی سہ پیتراو ••
- تہ نیا ئیسلامہ چارہ سہری دہ دہ کانی کومہ لگا
دہ کات ••

رقم الايداع في المكتبة الوطنية ببغداد ١١٦٨ لسنة ١٩٨٥

سهر بازيكي نه ناسراو :

زور داوټيكي واقيمييه و هټينجراوي ناودلي ميژووه و
دهري دهخات نه مټيسلامه له بهرام بهر هموو كرده لولو و
ره شه باي به هټيزي دوژمنانيا چنه خټوگرو جيره !!
هروه ما دهوري چنه زانايهك پيشان ده دات كه وهك
سهر بازي نه ناسراو له پيتناويا تيكوشاون و گيان و ماليان بو
بهخت كردوه بټه وهي چاوه رواني پاداشت بن له هيچ كس
بيگه له خوا ..